

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Barn i fängelse – kan det vara en bra idé?

En kvalitativ studie om barn som följer sin förälder i anstalt.

Socionomprogrammet vt-09
C-uppsats
Författare: Rebecka Holm
Handledare: Karin Lundén

ABSTRACT

Titel: Barn i fängelse – kan det vara en bra idé? En kvalitativ studie om barn som följer sin förälder i anstalt.

Författare: Rebecka Holm

Nyckelord: Barn, frihetsberövad förälder, kriminalvård, separation.

Denna uppsats behandlar ämnet barn som vistas med sin förälder i fängelse. Idag finns möjlighet för spädbarn att följa med sin moder under ett fängelsestraff. Hur ser anstaltspersonal på åldersgränser för barns vistelse med förälder i anstalt? Vilka fördelar respektive nackdelar kan finnas med att låta barn bo med sin förälder i anstalt? För barnet, för den frihetsberövade föräldern, för de medintagna? Bör fäder ges jämlika möjligheter att medföra barn i anstalt? Sex intervjuer med anställda på mans- och kvinnoanstalt har utförts och analyserats med hjälp av meningskategorisering. Intervjuerna visar att det kan finnas vinster för barnet att följa sin förälder i fängelse, såsom skydd mot potentiellt skadliga separationer och kontinuitet i omvårdnadsförhållandena. Detta gäller framför allt under barnets första tre levnadsår. Det som kan inverka negativt på barnet är framförallt den begränsade fysiska miljön, men även bristen på lekkamrater och den psykosociala miljön i ett fängelse. Ur den frihetsberövade förälderns perspektiv kan det vara gynnsamt att ha sitt barn med sig då oron och sorgen reduceras och man inte riskerar att känslomässigt börja koppla loss från sitt barn, vilket kan skapa problem vid en senare återförening. Det skapar också möjlighet att jobba aktivt med förälder-barnrelationen. För övriga intagna på anstalten kan barns närvaro röra upp känslor men även vara ett tillfälle till bearbetning av dessa. Möjligheten att medföra barn i anstalt bör i princip göras tillgänglig även för män.

Innehållsförteckning

INLEDNING	4
Bakgrund och problemformulering	4
Syfte och frågeställningar	5
Bakgrundsfakta	5
TIDIGARE FORSKNING OCH TEORETISKA PERSPEKTIV	8
Anknytningsteori – introduktion	8
Fokus: separation	8
Fokus: omvårdnad och anknytningserfarenheter	9
Fokus: Pappors roll i anknytningsteorin	10
Barn med fängslade föräldrar – tidigare forskning	11
Separation till följd av fängelsestraff	11
Separationers effekter på föräldern	13
Barn i anstalt	14
Erfarenheter från brittiska mamma-barnavdelningar	14
Det spanska exemplet – koltbarn i anstalt	16
Föräldraperspektiv från amerikanskt fängelse	17
Avslutande teoretiska reflektioner – av två onda ting?	18
METOD	19
Metodval	19
Urval och tillvägagångssätt	19
Om intervjuguiden	19
Analysmetoden	20
Analysen och hermeneutisk förståelse av kunskap	22

Validitet och reliabilitet	22
Generaliserbarhet	23
Etiska frågor	23
Förförståelse och om närhet och distans	24
RESULTAT	25
Åldersgränser	25
Dagens åldersgräns för låg	25
Individuella bedömningar	26
Anstaltsvistelse som regel eller undantag?	26
Anstaltsvistelse - hur påverkar det barnen	27
Att undvika separation	27
Kontinuitet	29
Fängelsemiljön	29
Att träffa andra barn	30
Umgänget med andra intagna och personal	31
Det barnvänliga fängelset	32
Föräldrarnas perspektiv	34
Att undvika losskoppling och ringrostighet som förälder	34
Tillfälle att jobba med föräldraförmägen	35
Barnet som skyddsfaktor	35
Att slippa separationsångest, oro och längtan	36
Behovet av avlastning	36
De medintagna – hur påverkas de?	37
Barnet som stämningshöjare	37
Avundsjuka	38

Sorg och saknad	38
Papporna då?	40
Biologi, praktik och teori	40
Könsneutralitet utgångspunkten	40
DISKUSSION	42
Åldergränser	42
Anstaltsvistelse – hur påverkar det barnen?	42
Föräldrarnas perspektiv	45
De medintagna – hur påverkas de?	47
Papporna då?	47
AVSLUTANDE KOMMENTARER	49
Vidare forskning	50
Till sist...	50
BILAGOR	52
Bilaga 1: Missiv	52
Bilaga 2: Intervjuguiden	53

INLEDNING

Bakgrund och problemformulering

När jag började som sommarvikarie på en anstalt för kvinnor visste jag inte mycket om kriminalvården, eller vad jag skulle vänta mig av arbetet på ett fängelse. Men jag hade absolut inte trott att det skulle finnas barn i fängelset. Men det gjorde det.

Ett barn på två, tre år följde sin fängslade mamma på anstaltsområdet. Jag fick veta att detta barn mått så pass dåligt av separationen från sin mamma att man till slut bedömt det som bäst att det fick flytta in hos sin henne i fängelset. Normalt sett är detta endast tillåtet för spädbarn, så detta lilla barn utgjorde ett historiskt undantag. Mamman och barnet bodde i anstaltens så kallade utslussningsvilla, ett normalt bostadshus utanför anstaltens grindar som används för intagna i slutet av längre straff. Själva anstalten ligger omgärdad av en sjö, en kohage och ett villaområde. Kring anstalten löper ett lågt staket utan taggtråd. Så jag tänkte att ”varför inte”, det här är kanske ingen dålig miljö för ett barn. Jag tänkte också på mitt eget jämnåriga barn därhemma, hur han skulle reagera om jag plötsligt försvann. Det kändes plötsligt helt naturligt, och inte alls så konstigt, att ett litet barn följer sin mamma i fängelse.

När jag senare som kontaktman fick min första klient på anstalten så visade det sig att hennes treåring hade exakt samma problem. Jag fick på ganska nära håll följa resan från att socialtjänsten bekräftade mammans farhågor om att barnet for illa av separationen, han uppvisade alla tecken på kris som ett litet barn kan göra, tills dess att beslutet togs att även detta barn skulle få flytta in på anstalten. Eftersom man tvangs göra undantag från lagen tog det lång tid från första larmet till beslut om återförening av mor och barn. I ett av dessa fall tog det över två månader. Två månader är lång tid för ett litet barn som befinner sig i kris. Det var också lång tid för mamman som led fruktansvärt. Det var lång tid även för oss i personalen, eftersom ett barns lidande är outhärdligt att bevittna för vem som helst. Och självklart ställde man sig frågan – är denna lag om som sätter gränsen vid spädbarn i anstalt verkligen vettig?

Svensk lag medger som sagt att en kvinna kan ha sitt spädbarn hos sig under ett fängelsestraff, dock längst till en ålder av tolv månader (SFS 1974:203). Men erfarenheter som de som beskrivits ovan visar att barn lider av separation även i högre åldrar, och forskning om barns psykologiska behov pekar på att separationer av barn och föräldrar under barnets första två, tre år kan orsaka problem senare i barnets liv.

Detta har lett till att man inom kriminalvården börjat diskutera denna ”spädbarnsregel”. Borde lagen justeras och ge möjlighet även för äldre barn att följa sin mamma i fängelse i de fall där det bedöms ligga i barnets bästa att så sker? Att ”sätta barn på kåken” är emellertid ingen okomplicerad aktivitet. Det finns ett otal faktorer att beakta. Framför allt vilken inverkan fängelsekontexten har på ett barn. Vilka är möjligheterna till utveckling och stimulans? Hur säker är miljön? Hur påverkas personal och medintagna? Vad väger tyngst, risken för skadliga

separationer och anknytningsstörningar eller konsekvenserna av att tillbringa en del av sin uppväxt i fängelsemiljö?

I den här uppsatsen har jag genom att intervjua personal vid två anstalter försökt fånga deras erfarenheter och tankar kring ämnet. Så vitt jag vet har ingen liknande studie gjorts tidigare i Sverige. Barn till frihetsberövade föräldrar är överhuvudtaget försummade forskningsmässigt. Min förhoppning är att bidra med en liten bit kunskap kring detta stora och viktiga ämne; hur vi bäst tar tillvara barnperspektivet i kriminalvård, och hur vi kan lindra de negativa effekterna för barn då en förälder frihetsberövas.

Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att belysa hur anstaltspersonal i Sverige ser på ”spädbarnsregeln” och placeringar av äldre barn i anstalt med sin förälder. Genom att träffa personal på den ovan nämnda anstalten tas erfarenheterna av att ha mindre barn boendes på anstalten tillvara. Jag har även intervjuat personal på en liknande anstalt men med manliga intagna för att se hur de förhåller sig till samma diskussion. Jag vill också presentera delar av den forskning som finns kring barn med fängslad förälder och studier av barn som vistas i fängelse i andra länder.

Frågeställningarna lyder som följer:

Hur ser anstaltspersonal på åldersgränser för barns vistelse med förälder i anstalt?

Vilka fördelar respektive nackdelar kan finnas med att låta barn bo med sin förälder i anstalt? För barnet, för den frihetsberövade föräldern, för de medintagna?

Bör fäder ges jämlika möjligheter att medföra barn i anstalt?

Bakgrundsfakta

Den första oktober 2007 fanns knappt fem tusen personer inskrivna vid Sveriges fängelser. 5,6 procent var kvinnor (www.kriminalvarden.se). Hur många av dessa personer som är föräldrar, och hur många barn som har en frihetsberövad förälder finns ingen exakt statistik över. En uppskattning från 1997 pekar på att ca åtta tusen barn har en eller två föräldrar i fängelse (Kriminalvårdsstyrelsen och Socialstyrelsen, 1998). Det är således ett stort antal barn som påverkas av kriminalvårdens verksamhet. I denna verksamhet har kriminalvården att ta hänsyn till FN:s konvention om barns rättigheter, en konvention som stadgar att barnets bästa ska vara vägledande vid allt beslutsfattande och vid alla åtgärder som rör barn och unga.

”Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet” (FN:s konvention om barns rättigheter 1989, artikel 3)

Detta är en av barnkonventionens huvudprinciper. I den nionde artikeln uttrycks barnets rätt att vara med sina föräldrar.

”Konventionsstaterna skall säkerställa att ett barn inte skiljs från sina föräldrar mot deras vilja utom i de fall då behöriga myndigheter, som är underställda rättslig överprövning, i enlighet med tillämplig lag och tillämpliga förfaranden, finner att ett sådant åtskiljande är nödvändigt för barnets bästa” (FN:s konvention om barnets rättigheter 1989, artikel 9)

Artikeln lyfter också fram barnets rätt att hålla regelbunden kontakt med sina föräldrar, såvida det inte strider mot barnets bästa.

Svensk kriminalvård arbetar allt mer medvetet med barnperspektiv, bland annat genom att inrätta besökslägenheter och mer barnvänliga besöksutrymmen vid landets anstalter. Man erbjuder föräldrautbildningar till intagna och varje anstalt skall ha ett barnombud. Trots detta finns mycket att göra för att bättre tillvarata barnets bästa inom kriminalvården (Unicef 2008). Studier visar till exempel att fängslade föräldrar inte tar emot besök från sina barn i den utsträckning de önskar. Hindren består i långa och dyra resor, ibland dåliga kommunikationer, att besökstiderna inte är anpassade för långväga besök och att besöksrummen inte är barnanpassade. Vissa blir dessutom så nedstämda efter barnens besök att de upplever besöken som jobbiga (Lindberg, 2005).

För mödrar till spädbarn finns en möjlighet att ha sitt barn hos sig i anstalten när man avtjänar fängelsestraff, dock längst till dess att barnet fyllt ett år.

”Medför kvinna spädbarn vid intagningen eller föder hon därefter barn, kan tillstånd ges henne att ha barnet hos sig.” (SFS 1974:203, 41§)

Om mammans strafftid sträcker sig över barnets ettårsdag skiljs i normalfallet barnet från mamman innan ett års ålder. Principen är att barn endast i undantagsfall skall bo i fängelse, det vill säga när ingen bättre lösning finns att tillgå. (Kriminalvårdsstyrelsen och Socialstyrelsen 1997).

Så kallad co-detention, en term som på svenska skulle bli ”medfängslande”, det vill säga att ett barn följer sin mamma i fängelse tillämpas i många länder. Åldergränserna varierar dock mycket. På Island och Nya Zeeland tillåts barnet vistas med sin mor i anstalt endast under de första månaderna efter födseln. Kanada tillåter i likhet med Sverige barn upp till 12 månaders ålder medfölja i anstalt. England och Frankrike drar gränsen vid 18 månader medan Finland tillåter barn upp till två års ålder med möjlighet till förlängning, Danmark tom tre år medan Tyskland medger vistelser för barn upp till sex års ålder om det är i öppen anstalt (Kriminalvården och Socialstyrelsen 1998).

I dagsläget finns ingen motsvarande möjlighet för pappor att ha sitt barn med sig i anstalt. När Kriminalvårdsstyrelsen och Socialstyrelsen av regeringen fick i uppdrag att överväga om det

bör införas en möjlighet för fäder att få medföra barn under frihetsberövandet slog utredningen fast att

”... en mansavdelning i ett fängelse går inte att ordna som en trygg och säker miljö för ett barn. Det fåtal barn det kan bli tal om gör att en egen avdelning skulle betyda isolering både för den intagna och för barnet. I praktiken är det väl så att det måste vara en extrem undantagssituation att en far är ensam vårdnadshavare till ett litet barn, besitter tillräcklig omsorgsförmåga och är dömd till ett fängelsestraff.”

men skriver samtidigt att om denna undantagssituation skulle infalla

”... finns inget skäl för att fäder skulle behandlas annorlunda än mödrar.”

Utredningens slutsats var att en ändring av lagen borde övervägas. (Kriminalvården och Socialstyrelsen, 1998, sid 37)

TIDIGARE FORSKNING OCH TEORETISKA PERSPEKTIV

I detta kapitel skall studiens teoretiska referensram, samt forskning kring barn i anstalt och barn till frihetsberövade föräldrar presenteras.

Anknytningsteori – introduktion

Anknytningsteori är en metateori som bygger på utvecklingspsykologiska teorier. Den betonar små barns behov av att knyta an till sina vårdnadshavare, och hur kvalitén på denna anknytning påverkar barns psykologiska utveckling. Teorins upphovsman John Bowlby arbetade som 21-åring på en skola för problembarn när han slogs av sambandet mellan separationer i den tidiga barndomen och ”vanartighet” senare i livet. Hittills hade uppfattningen dominerat att barns bindning till sin mamma i huvudsak drevs av behovet av föda, men Bowlby introducerade tankegången att den nära relationen mellan ett litet barn och dess vårdnadshavare hade en funktion i sig, kopplad till behovet av skydd och därigenom psykologisk trygghet. Mary Ainsworth bidrog till teoribildningen bland annat genom hennes kategoriseringar av olika kvalitéter på anknytning i trygg, otrygg och desorganiserad. Vuxnas anknytningserfarenheter har lyfts fram av Mary Main, som visat på den intergenerationella aspekten av anknytning. Det vill säga, de anknytningserfarenheter man har från sin barndom kommer att avspegla sig i det egna föräldraskapet (Broberg, Grahnqvist, Ivarsson, Risholm Mothander, 2006).

Anknytningsforskningen utgick initialt från studier av barns reaktioner på förluster och separationer. Till exempel studerades i USA i slutet av 1940- och början av 1950-talet hur små barn for illa av att separeras från sina föräldrar i samband med längre sjukhusvistelser. Men teorin kom att utvecklas till att innefatta även kvalitén på anknytningen i förälder-barn relationer som inte utsatts för förlust eller längre separationer. Intresset riktades mot förälderns omvårdnad, lyhördheten inför barnets känslomässiga behov och hur det samspelar med barnets anknytning. Bland annat lyfte man fram förälderns förmåga att fungera som ”trygg bas” respektive ”säker hamn” för sitt lilla barn. En trygg bas att utforska världen ifrån, och en säker hamn att återvända till när barnet upplever något skrämmande. När föräldern i sin omvårdnad förmedlar att han eller hon oftast finns tillgänglig, så kommer barnet att börja lita på det. Dessa tidiga erfarenheter kommer sedan att påverka hur barnet livet ut relaterar till andra, om tillvaron uppfattas som trygg eller farlig (Broberg m.fl 2006).

Fokus: Separation

”Barn kan växa upp i fattigdom, och i avsaknad av det mesta som vi lärt oss uppfatta som nödvändigt, och ändå må bra och utvecklas väl, däremot drabbas barn hårt när deras omvårdnadspersoner tas ifrån dem.” (Broberg m.fl. 2006, sid 309)

När man jämförde barn som under andra världskrigets bombningar av London skilts från sina föräldrar och evakuerats till landsbygden, med de barn som vistats tillsammans med sina föräldrar i skyddsrum, upptäckte man att de barn som stannat hos sina föräldrar mådde bättre än de som räddats från krigets färd. Detta var särskilt påtagligt för små barn. Ur ett anknytningsteoretiskt perspektiv kan detta ses som ett exempel på att små barn rent psykologiskt far mer illa av att separeras från sin förälder än att utsättas för yttre faror. När små barn skiljs från sin den person den har sin anknytning till genomgår de olika reaktionsfaser. Den första fasen präglas av protest. Barnet gråter argt och är motoriskt aktivt. Det letar efter sin förälder genom att undersöka stället föräldern sist varit eller försöka öppna den dörr föräldern försvunnit ut igenom. Andra personer i barnets närhet kan sällan erbjuda barnet tröst. Denna fas kan vara från några timmar upp till en vecka. I nästa fas upplever barnet förtvivlan. Det blir mer passivt, inåtvänt och uppgivet och kan till exempel tappa aptiten. Den sista fasen beskrivs som losskoppling. När föräldern återförenas med sitt barn kan barnet ömsom ignorera sin förälder, ömsom agera ut på kraftfulla sätt. Detta har tolkats som barnets strategi att dels börja koppla loss sig från sin anknytningsperson för att börja söka en annan, dels lätta på locket till alla de känslor som barnet måst härbärgera under föräldrarnas frånvaro (Broberg m.fl. 2006).

Under vilken ålder som barn är som mest känsliga för separationer är omdiskuterat. En ståndpunkt är ju yngre desto känsligare. Ibland pekas det andra levnadsåret ut som kritiskt, eftersom barnet under den tiden skall öva på att omsätta sina anknytningserfarenheter i praktiken. När små barn separeras från sin omsorgsperson aktiveras anknytningssystemet, det slås så att säga på. Att under längre perioder ha ett påslaget anknytningssystem (dvs. leta efter sin säkra hamn utan att finna den) är påfrestande för barnet och kan bland annat yttra sig i aggressivitet. Forskare frågar sig om detta även kan påverka barnets hjärna. Broberg m.fl. (2006) redovisar resultat från djurförsök som pekar på att separation eller dålig omvårdnad av djurungar påverkar deras hjärna på en rad sätt, bland annat i form av kroniskt lägre serotoninivåer.

I detta avsnitt har jag främst fokuserat på vad anknytningsteorin säger om separationers effekter på små barn, eftersom det är centralt i uppsatsen. Det är dock viktigt att hålla i minnet att det är inte bara separationer som kan påverka ett barns anknytningsprocess, även dålig omvårdnad av barnet påverkar kvalitén på anknytningen negativt. Därför kan det även ur ett anknytningsperspektiv vara barnets bästa att i vissa fall separeras från sina föräldrar.

Fokus: Omvårdnad och anknytningserfarenheter

När det gäller vuxnas anknytningsprocess gentemot barn brukar man inom anknytningsteori tala om föräldrarnas omvårdnadsbeteende, att föräldern vill erbjuda barnet omvårdnad och skydd. Bowlby konstaterade att de flesta föräldrar spontant tar hand om sina barn, och han såg föräldrarnas omvårdnadsbeteende som en produkt av både biologi och inlärning. Barn är utrustade med förmåga att väcka känslor hos de flesta vuxna. Broberg m.fl. (2006) skriver:

”Ingen människa kan förbli oberörd när ett spädbarn gråter. Nyfödda som lämnas i kyrkor eller på trappor blir alltid ”hittade”. När en förälder går med ett skrikande spädbarn i vagnen på Konsum kommer främlingar oombedda med goda råd.” (sid 202)

Samspelet mellan barns anknytningsbeteende och föräldrarnas omvårdnadsbeteende är fortfarande ganska lite utforskat. Inte heller sambandet mellan anknytning, omvårdnadens kvalitet och omgivningsfaktorer har fått så mycket uppmärksamhet. Anknytningsforskningens fokus har framför allt varit på barnet. Men anknytningserfarenheter tycks gå i arv. Som nämnts ovan konstaterade bland annat Main att föräldrarnas egna anknytningserfarenheter ger avtryck i omvårdnaden av de egna barnen. En studie av George och Solomon (1999 i Broberg m.fl. 2006) pekar på att barn med det mest problematiska anknytningsmönstret ofta har mödrar som själva är rädda och känner sig oförmögna att skydda sina barn. Det gör det svårt för mammorna att fungera som trygg bas för sitt barn, och ofta har de så att säga abdikerat från föräldrarollen, med kontrollerande men rädda barn som resultat. Föräldrarnas rädsla kan ha sin grund i faktiska otrygga omständigheter (såsom våld, psykisk ohälsa, social utsatthet, otrygg närmiljö), men också i egna obearbetade traumor (såsom egna anknytningserfarenheter) som väcks i omvårdnadssituationen.

Fokus: Pappors roll i anknytningsteorin.

Hur behandlar man inom anknytningsteorin mammors respektive pappors roll i barnets anknytningsprocess? Anknytningsteorin har kritiserats, bland annat från feministiskt håll, för sin moderscentrering, vilken gör att mäns roll som omsorgspersoner och anknytningsobjekt förbises. Kritik har också riktats mot att teorin fungerar skuldbeläggande av mammor som inte förbehållslöst ägnar sina liv åt föräldraskapet. Anknytningsteorin är på sätt och vis moderscentrerad. Den mesta forskningen kring anknytning har fokuserat på barnets anknytning till just mamman. Bowlby själv var ett barn av sin tid, anknytningsteorin såg dagens ljus under 50-talet då kärnfamiljsidealet dominerade med hemmafru och manlig familjeförsörjare. Bowlby såg barnets anknytning till modern som central och uttryckte faktiskt åsikten att en mor bör sätta barnen före utbildning och lönearbete (Bowlby 2006).

Något som ytterligare fungerat som en förstärkare av moderscentreringen inom anknytningsteorin är (det omdiskuterade) antagandet om anknytningshierarkier. Den dominerande uppfattningen är att det lilla barnet kan ha flera anknytningsrelationer, men att en av dem är viktigast. Då fler kvinnor än män i *praktiken* är primära omsorgsgivare till små barn, stärks bilden av en förälder av kvinnligt kön som viktigast för ett litet barns välmående. Men den forskning som finns tyder på att de kvalitéer som utmärker en bra mamma och en bra pappa är ur ett anknytningsteoretiskt perspektiv desamma. Barn riktar anknytningsbeteenden mot den som är tillgänglig, och det är kvalitén på omvårdnaden, inte föräldrarnas kön som är avgörande (Broberg m.fl. 2006).

Barn med fängslade föräldrar – tidigare forskning

Hur påverkar det ett barn att föräldern sitter i fängelse? Hur fungerar det när barnet följer med sin förälder under fängelsestraffet? Detta avsnitt har två delar; den första handlar om hur barn påverkas av att separeras från sin förälder när han eller hon skall avtjäna ett fängelsestraff. Den andra delen redovisar forskning kring barn som vistas i anstalt med sin mamma.¹

Separation till följd av fängelsestraff

Att en förälder frihetsberövas kan vara en dramatisk och omvälvande händelse för en familj, inte minst för ett litet barn. Frihetsberövandet kan ske abrupt och det händer att barn tvingas bevittna hur en förälder grips av polis i hemmet.

Studier av hur små barn påverkas psykologiskt av separation vid moderns fängslade konstaterar reaktioner som internalisering (ångest, inåtvändhet, överdriven försiktighet och vaksamhet, depression, känslor av skam och skuld, somatiska problem som ätstörningar) och externalisering (ilska, aggression, fientlighet gentemot syskon och vuxna i den nya hemsituationen) (Parke & Clarke-Stewart 2002). Poehlman (2005) har intervjuat anhöriga och familjehem som tagit sig an barn medan föräldern avtjänar sitt fängelsestraff om de reaktioner som de små barnen uppvisar. Hon citerar deras beskrivningar av barnens förtvivlan: "He'd just sit there and cry, saying I want my mommy" "She goes to the window and calls out mama's name". Andra citat beskriver utagerande beteenden hos barnen: "He was always fighting, being mean and biting" "She said she hated me, was mad at me". Många barn hade sömnsvårigheter: "He has sleeping problems now because he was used to sleeping with mom. He is always screaming and crying in the middle of the night" Även exempel på regression förekom: "She started peeing in her pants again. She was potty trained and then relapsed ... acting like a baby, clinging" (Poehlman 2005, sid 687).

Efter fängelsevistelsen kommer föräldern hem till ett barn som utvecklat nya band till de som tagit hand om barnet och som vant sig vid en ny familjestruktur (Parke & Clarke-Stewart, 2002). Föräldern själv har blivit "rostig" i sin föräldraförmåga och barnet kanske inte ens ser denna person som sin förälder längre (Catan, 1988b). Återföreningen kan alltså bli ännu en omställning och separationsprocess för barnet.

Många författare pekar på vikten av att barnet får en stabil omsorgssituation när föräldern frihetsberövas. De som tar hand om barnet behöver kunna förmedla mycket trygghet, värme och acceptans. Detta är en ytterst svår uppgift när de små barnen agerar ut sin sorg över

¹ Materialet kommer från böcker och från vetenskapliga tidskrifter i ämnet samt några papers. Urvalet är gjort ur resultatet från sökningar i databaserna Social Services Abstracts och Psych Info samt på Google Scholar på ett antal sökord i olika kombinationer. Sökorden som använts är child, children, parental imprisonment, imprisonment, mother, father, parent, inmate, prisoner, incarcerated parents, incarcerated mothers, incarcerated fathers, maternal incarceration, paternal incarceration, female offenders, attachment, separation, separation reactions, abandonment, trauma.

separationen från sin förälder på de vis som beskrivits ovan. Det är påfrestande för de nya omsorgspersonerna att hantera barnens förtvivlan eller aggressivitet, vilket leder till att många av dessa barn blir omplacerade, och därmed får uppleva nya separationer och omställningar (Catan, 1998b; Mackintosch, Myers, Kennon, 2005; Poehlman, 2005). Poehlman (2005) menar att stabilitet i sig till och med kan vara viktigare för barnet än de nya omsorgspersonernas föräldrakvalitéer. Och medan en stabil relation till de som tar hand om barnet kan lindra effekterna av separationen, har instabilitet i omsorgsförhållandena den motsatta effekten.

Andra faktorer som hjälper barnet att hantera separationen från sin förälder är dels att barnet har en trygg anknytning till föräldern från början, vilket gör det lättare att knyta an till den nya omsorgsgivaren. Vidare spelar det roll hur kontakten med föräldern kan upprätthållas med besök och permissioner (Parke & Clarke-Stewart, 2002). Om det går längre än en månad mellan att barn och förälder träffas är det för ett litet barn att likställa med total separation (Catan, 1998b). Ju äldre barnet är desto bättre rustat är det att hantera separationen (Poehlman, 2005).

Flera författare har studerat barn till frihetsberövade föräldrar ur ett anknytningsperspektiv. Poehlmans (2005) studie av 54 amerikanska barn som separerats från sin mamma på grund av fängelsestraff visar att majoriteten av dem uppvisade otrygga anknytningsmönster. Dallaire (2007) konstaterar att barn till fängslade föräldrar löper större risk att själva begå brott som vuxna. Förklaringen kan ligga i att dessa barn växer upp i belastade miljöer, men också i att de i högre grad har otrygga eller desorganiserade anknytningsmönster. Dessa anknytningsmönster kan vara resultatet av dålig omvårdnad, men även bero på separationer i och med föräldrarnas, och då särskilt moderns, frihetsberövande. Barn med otrygga och/eller avbrutna anknytningsrelationer löper även högre risk att utveckla en rad problem såsom psykopatologi och missbruk (Dallaire 2007). Sambandet mellan förälders fängslande och risken för barnet att själv begå brott är dock inte lika tydligt i Sverige som det är i exempelvis USA där de ovan nämnda studierna är gjorda. Förklaringen tros vara att Sverige har mildare fängelseregimer och kortare straff, vilket underlättar barnets möjligheter att hålla kontakten med föräldrarna, att man inte dömer riktigt unga lagöverträdare till fängelsestraff och att vårt välfärdssystem motverkar social utsatthet och fattigdom då en förälder fängslas (Karlsson 2007).

Den forskning som presenteras här fokuserar främst på barn till fängslade kvinnor. Denna forskning framhåller moderns fängslande som mer traumatisk för ett barn. Man utgår då ifrån att de flesta barn har sin viktigaste anknytningsrelation till sin mamma och att fler mödrar än fäder är omsorgsgivare åt sina barn. Dessutom är det vanligare med placeringar utanför kärnfamiljen när en mamma sitter i fängelse, medan barn ofta fortsätter bo med sin mamma när pappan fängslas (Dallaire 2007). Effekterna av fäders frihetsberövande har inte studerats lika ingående (Parke & Clarke-Stewart 2002). Jag förstår detta som att det i teorin är traumatiskt för ett barn att separeras från den förälder som den är ”mest” anknuten till, oavsett kön. I praktiken är detta fler mödrar än fäder, vilket gör avtryck i forskningen.

Separationens effekter på föräldern

Hur påverkar det föräldern att separeras från sitt barn när fängelsestraff skall avtjänas? Schen (2005) som gjort en forskningsöversikt om mödrar som skiljs från sina barn bland annat på grund av fängelsestraff påpekar att det finns stora brister i medvetenheten om mammors reaktioner på separation. Föräldrarnas roll i anknytningsforskningen har framför allt varit att fungera som anknytningsobjekt för barnet.

Studier av mödrar som tvingas till separationer från sina barn på grund av för tidig födsel ger vid handen att nyblivna mammors reaktionsmönster inte skiljer sig så mycket från det lilla barnets. Kortare separationer var ångestframkallande och mammorna var ständigt fokuserade på barnet i tanke och känsla. De som tvingats till längre separationer uppvisade tydliga tecken på störningar i anknytningen, fick depressiva symtom och visade sig mindre upptagna av sitt barn. Veckor efter återföreningen var dessa mödrar fortfarande mindre engagerade i sina barn och hade ett nedsatt omvårdnadsbeteende (Schen, 2005).

Just fängelsestraff är en svår form av separation eftersom fängelsevistelse innehåller alla komponenter som gör separationen svår att klara på ett konstruktivt sätt. Omständigheter som kan lindra effekterna av separationen och vårdar anknytningen mellan mamma och barn är mammans känsla av kontroll över omständigheterna, det stöd hon får i mammarollen, vetskapen om att barnet har det bra, och möjligheten att se mening i separationen. Fängelsevistelse innebär ofta motsatsen, det vill säga att separationen är ofrivillig, mamman har låg kontroll över hur ofta man kan ses och mammarollen kommer i gungning på grund av det sociala stigma som kriminalitet innebär. Detta gör mödrar i fängelse känner sig hjälplösa, maktlösa, skuldtyngda, arga och misslyckade som föräldrar. Schen (2005) menar att detta ofta ger upphov till en komplex sorgereaktion. Hur denna bearbetas viktigt för hur återföreningen skall fungera.

”With better attention to the mother’s experience, we can benefit both mother and child.” (Schen 2005, sid 242)

I en svensk studie om kvinnor som avtjänar straff på den svenska anstalten Hinseberg framgår det att just oro, skam och skuld samt rollförlust som mamma är centrala känslor för mödrar som separerats från sina barn. Över hälften av kvinnorna han intervjuat uppger att de mycket eller ganska ofta oroar sig för hur barnen har det. Men även i de fall som mamman vet att barnen har det bra i sin nya omsorgssituation kan det vara påfrestande, som mamma kan man känna sig misslyckad och svartsjuk och oroa sig för att förlora kontakten med sitt barn. Att som mamma begå brott och hamna i fängelse innebär inte bara att man gjort sig skyldig till att bryta mot lagen, man har också begått ett allvarligt brott mot kvinnorollen när man ”överger” sina barn. Detta medför stort självförakt, skam och skuldkänslor. I fängelset tappar man ansvar och inflytande över barnen och man är förhindrad att vara med vid viktiga tillfällen som skolavslutningar och födelsedagskalas. Denna rollförlust som förälder är otroligt

smärtsam för många kvinnor. Vissa kvinnor uppger att de blir väldigt upprivna och deprimerade efter barnens besök på anstalten, och en del avstår från att ta emot besök från sina barn på grund av att det är så känslomässigt påfrestande (Lindberg 2005).

Barn i anstalt

Det finns inte särskilt mycket forskning om hur barn som tillbringar en del av sin uppväxt i ett fängelse påverkas av detta. Men de få studier som finns pekar på att de flesta barn utvecklas normalt och inte skiljer sig markant från de barn som inte vistas i fängelse. Samtidigt noteras att den livsföring som ett fängelse erbjuder ett barn lämnar en del att önska. Barnen har ofta begränsade möjligheter att röra sig, dagen är strikt inrutad, tillgången till stimulerande leksaker är dålig och aktiviteter, intryck och de sociala kontakterna är enformiga. En annan slutsats som dras i flera studier är att fängslade mödrar ofta kommer från en svag socioekonomisk bakgrund med inslag av missbruk, fattigdom, psykisk ohälsa och våld, vilket man menar negativt påverkar kvinnans föräldrakvalitéer såväl i som utanför fängelset, något som antas förstärka fängelsemiljöns negativa inverkan på barn (Greenberg 2006; Jaffé, Pons, Rey 1997; Jimenez & Palacio 2003). I de fall mor och barn tillbringar mycket tid tillsammans inlåsta på en liten yta kan det enligt vissa författare hämma barnens självständighetsutveckling, och mor och barn får ingen möjlighet att vila från varandra, vilket pekar på betydelsen av barnanpassade anstalter där till exempel dagisverksamhet erbjuds (Jaffé m.fl. 1997).

Erfarenheter från brittiska mamma-barnavdelningar

Vid tre anstalter i Storbritannien finns så kallade mother and baby units, mamma-barnavdelningar, två av dem för barn upp till 9 månaders ålder, en för barn upp till 18 månaders ålder. Catan (1988b, 1992) har studerat hur barns utveckling påverkas av vistelse i dessa mamma-barnavdelningar. I studien användes Griffiths Mental Development Scales, ett standardiserat utvecklingstest för små barn. Testen visade att fängelsebarnen i stort utvecklades i samma takt som kontrollgruppen, vilket i detta fall utgjordes av barn på dagiset vid det universitet som studien utfördes vid. Som helhet höll sig barnen i mamma-barnavdelningarnas utveckling inom ramen för brittiska normer för normalutveckling. Men för de barn som hade de längsta vistelsetiderna kunde man se en försening i motorisk och kognitiv utveckling, något som inträdde efter den fjärde vistelsemånaden. Inom två månader efter frigivningen hade emellertid dessa barn kommit ikapp utvecklingsmässigt.

Catan (1998b, 1992) förklarar barnens sämre motoriska utveckling med faktorer i anstaltens fysiska miljö, där fanns inte tillräckligt med utmaningar för att ett litet barn som börjar krypa och gå skall utvecklas optimalt. Antingen var avdelningarnas lokaler dåligt anpassade eller så utnyttjades befintliga lokaler dåligt. Barnen tillbringade mycket tid i vagnar och babysitters. Som en positiv faktor nämns att barnen hade riklig tillgång till nära kontakter med andra människor. När det gäller de kognitiva förseningarna konstaterar Catan att anstalterna saknade pedagogiska leksaker som stimulerade till problemlösning. Inga sång-rörelselekar förekom,

och barnen hade inga möjligheter att leka med till exempel sand, vatten, leklera eller fingerfärg. Barnen fick mycket omvårdnad, ömhet, tröst och social interaktion, men mindre av strukturerat lekande med syftet att stimulera lärande och utforskande. Mamma-barnavdelningens personal utgjordes av sköterskor och uniformerade vårdare att jämföra med kontrollgruppen, som togs omhand av utbildad förskolepersonal. Catan förespråkar därför att mamma-barnavdelningar bör ha kvalificerad personal som jobbar speciellt med detta.

Avslutningsvis kan nämnas att Catan (1992) framhåller åsikten att det i sig inte är skadligt för ett litet barn att vistas i fängelse, utan att det viktiga är hur man hanterar konsekvenserna av en vistelse i anstalt. Dessa problem är i huvudsak av praktisk karaktär och går att åtgärda.

I Storbritannien har man också provat att arbeta med anknytning mellan mor och barn i fängelsekontext. Under 00-talet utvecklades ett program med syftet att stödja anknytningsprocessen mellan mödrar och spädbarn i anstalt. Utgångspunkten för programmet var att kriminella mödrar är en högriskgrupp ur anknytningsperspektiv sett. De har oftare än genomsnittet negativa anknytningserfarenheter från sin egen barndom. Dessutom bär de ofta med sig traumatiska erfarenheter från livet, såsom fysisk och psykisk misshandel och sexuella övergrepp. Att frihetsberövas kan i sig vara påfrestande och väcka jobbiga känslor, och även det påverka omvårdnadsbeteendet mot spädbarnet negativt. Idén med programmet var att genom att i ett tidigt skede, då anknytningsrelationen grundläggs, kunna erbjuda stöd i anknytningsprocessen och vända utvecklingen i en mer positiv riktning (Baradon, Fonagy, Bland, Lénárd, Sleed, 2008).

Fyra till sex mödrar och deras spädbarn träffades i grupp under åtta träffar och pratade kring ämnen som graviditeten, barnens biologiska nätverk, mammornas egna uppväxter, hur mammorna uppfattade sina barn, och vilka förhoppningar mödrarna hade inför sitt och barnets liv. Mammorna fick också under lek träna på att observera och tyda sina barns signaler. En hel session ägnades åt ämnet separation, eftersom mödrar med långa straff på grund av åldersgränserna för barn i fängelse tvingas lämna ifrån sig sina bebisar vid 6-9 månaders ålder. Dessa separationer är så klart mycket påfrestande för mamman, men även för medintagna och personal på anstalten, varför det var ett särskilt önskemål från den brittiska kriminalvården att programmet också skulle beröra denna fråga (Baradon m.fl. 2008).

Utvärdering av programmet visar att de mödrar som deltagit fick en mer realistisk bild av sitt spädbarn. De gick från en ofta enkel och idealiserad bild av barnet till en mer nyanserad, där barnet tillskrevs varierade egenskaper. Vidare kunde mammorna i högre grad se sin bebis som en egen person, med egna känslor och önskemål som kan skilja sig från mammans. Även mödrarnas förmåga att leva sig in i dessa känslor förbättrades. Den grupp kvinnor som sämst kunde tillgodogöra sig programmets insatser var de som visste att de skulle lämna ifrån sig sina barn längre fram (Baradon m.fl. 2008).

Det spanska exemplet – koltbarn i anstalt

I en spansk studie har man studerat hur barn i fängelsemiljö utvecklas och hur stimulerande tillvaron i ett fängelse är för ett barn. Man har också tittat närmare på den pedagogiska kvalitén på de daghem som finns vid spanska kvinnoanstalter.

I Spanien får fängelsedömda mödrar själva välja om de vill att deras barn ska bo med dem under straffet eller om barnet skall omhändertas av någon annan under verkställigheten. Det finns ett antal mor- och barnavdelningar vid Spaniens mer slutna anstalter, enheter avskilda från resten av fängelset där det finns daghem och tillgång till barnhälsovård, där barn får vistas upp till tre års ålder (Jiménez-Morago, 2005).

I slutet av ett fängelsestraff finns också möjligheten att flytta till särskilda boenden av mer öppen karaktär. Det är bostäder integrerade i samhället men övervakade av fängelsepersonal, där flera kvinnor med barn delar boende. Kvinnorna tillbringar ofta sin arbetsdag utanför anstalten och barnen har möjlighet att gå på vanligt dagis i närområdet (Jimenez & Palacio, 2003).

I Jimenez-Morago och Palacios (2003) studie användes HOME-skalan för att mäta hur stimulerande tillvaron i fängelse är för ett barn. HOME mäter kvantitet och kvalitet på variabler som tillgång till lekmaterial, miljöns utformning, föräldrarnas engagemang i barnets utveckling, föräldrarnas acceptans av barnet, samspel och variationen av intryck. Detta jämfördes sedan med den utvecklingsnivå som uppmättes hos barnen.

I stora drag visar undersökningen att tillvaron i fängelse inte är särskilt stimulerande för ett barn. Särskilt låga värden uppvisar variablerna tillgång till lekmaterial och variation av intryck. Två faktorer visade sig vara avgörande för HOME-värdet. För det första om det rörde sig om en mor- och barnavdelning på slutna anstalt, eller om ett särskilt boende av öppen karaktär. Ett boende av öppen karaktär visade sig föga förvånande erbjuda en mer stimulerande miljö för barnet (Jimenez & Palacio, 2003). Tillvaron på en slutna avdelning är tidsmässigt inrutad och monoton. Livet levs i bostadsrummet (cellen) och på de gemensamma ytorna såsom uppehållsrum och promenadgårdar och – för barn över halvåret – daghemmet. Det som bryter vardagens mönster är besök från anhöriga och barnaktiviteter som ordnas av frivilligorganisationer (Jiménez-Morago, 2005). För det andra hade moderns utbildningsnivå påverkan på HOME-värdet. När det gäller utvecklingsnivåerna visade det sig att spädbarnens utveckling i fängelse inte skilde sig från den hos spädbarn i allmänhet. Vid 18 månaders ålder kunde man dock se att barn med de lägsta HOME-värdena också utvecklades något sämre. Det vill säga, de barn som hade den minst stimulerande tillvaron i fängelse hade också en relativt lägre utvecklingsnivå. Men sett till hela gruppen skiljde sig inte utvecklingsgraden på barn i spanska fängelser nämnvärt från den hos barn i allmänhet. Författarna framhåller också resultatet att mödrar med goda föräldraresurser i hög grad kompenserar för den enformiga och begränsade tillvaron i ett fängelse (Jimenez & Palacio, 2003).

När det gäller daghemmen i anslutning till mor- och barnavdelningarna konstaterar författarna att kvalitén varierar mellan landets olika anstalter, men att den ibland är bättre än på spanska daghem i allmänhet (samtidigt inflikas att kvalitén på spanska daghem generellt sett är låg). Man pekar på att vissa anstalter behöver anpassa lokalerna för att bättre passa barnverksamhet och att personal vid alla anstalters daghem behöver bättre utbildning. Författarna framhåller dock att den bästa modellen vore en lösning där barnen gick på allmänna daghem utanför anstalten för att bibehålla kontakt med världen utanför och för att utöka deras möjligheter till sociala kontakter (Jiménez-Morago, 2005).

Föräldraperspektiv från amerikanskt fängelse

I Gabel och Girards (1995) studie av mamma-barn avdelningar vid två fängelser i staten New York ges en bild av hur tillvaron med barn i fängelse kan upplevas av den fängslade föräldern. Vid anstalterna har kvinnorna möjlighet att delta i program som syftar till att stärka deras föräldraförmågor. För gravida handlar det om det ofödda barnets utveckling, om hälsa och kost under graviditeten, om förlossning och om amning och flaskmatning av den nyfödda bebisen. För de nyblivna mödrarna innehåller programmet undervisning om barns utveckling och hur man kan stimulera den, och diskussionsgrupper kring föräldraskap, självkänedom och egenutveckling och andra ämnen som kommer upp i själva gruppen. Dagen är upplagd på så sätt att mödrarna deltar i föräldraprogram på förmiddagen och eventuella behandlingsprogram för missbruk eller studier på eftermiddagarna. Barnpassning är organiserad med hjälp från andra intagna från fängelsets vanliga avdelningar. I sin utvärdering av föräldraprogrammen har Gabel och Girards intervjuat 26 kvinnor. Kvinnorna var huvudsakligen nöjda med sin tillvaro på mamma-barn avdelningarna och de möjligheter till utveckling som gavs. Många tyckte att miljön på dessa avdelningar var mer positiv, jämfört med att vistas på vanlig avdelning där atmosfären och attityderna är tuffare. Till exempel var det värdefullt för många kvinnor att kunna få mycket hjälp med sitt barn från personal och andra intagna, vilket gav en känsla av att ha stöd omkring sig. Nästan alla intervjuade kvinnor svarade att programmen hade hjälpt dem att knyta an till sitt barn. En fyra barnsmamma sa såhär om programmets inverkan på hennes anknytning till sin yngsta:

”You come to realize what parenting means, how much we are needed. You develop maternal instincts because the child is the focus. You can feel when something is wrong with the child. [...] I feel more like a parent. Though I had four children, I learned really how to love this child.” (Gabel & Girards 1995, sid 247)

Fyra kvinnor framhöll att hjälpen att knyta an till sitt barn hade stärkt deras självkänsla. Över en tredjedel av de intervjuade tyckte att programmen gett värdefulla kunskaper om barns utveckling och stärkt deras föräldraförmåga.

”All parenting classes teach us what we didn’t learn on the outside.” (Gabel och Girards 1995, sid 248)

Intervjuerna ger också en bild av de svårigheter livet med barn i fängelse kan innebära. En central fråga var trångboddheten, att det är ont om utrymme såväl på de allmänna ytorna som i bostadsrummen som ibland delas av två eller tre mödrar med barn. Det är svårt att komma undan, man störs av andras barn och man är stressad över att ens barn skall störa andra. Vissa kvinnor upplevde att kraven och förväntningarna på dem var en stressfaktor. Dels förmedlades kraven via programmen, dels genom att man i fängelse hela tiden är påpassad och tillsagd vad man skall göra och inte. Möjligheterna att självständigt utveckla sina rutiner och sin skötsel av barnet är helt enkelt kringskurna (Gabel & Girards, 1995).

Avslutande teoretiska reflektioner: Av två onda ting?

Ovan har jag redogjort för forskning kring barn och föräldrars frihetsberövande. Det har kretsats kring effekterna dels av separation, dels av barns vistelse i anstalt. Forskningen visar på både det problematiska i att låsa in barn i trånga, dåligt anpassade anstalter, men också vinsterna med detta såsom chansen att arbeta aktivt med föräldraförmåga och anknytning, samt undvikandet av separationer av förälder och barn.

Catan (1988b) är en författare som menar att de negativa konsekvenserna av barns vistelse i fängelse är överdrivna. Hon vill med sin forskning nyansera bilden, och menar att såväl placering av barn i en tillfällig familj som att barnet medföljer i fängelse kan fungera bra om man genomför det på rätt sätt (Catan 1988b). Baradon m.fl. (2008) och Gabel & Girard (1995) lyfter också fram de positiva effekter en anstaltsvistelse kan ha för förälder och barn när man använder tiden till konstruktiv intervention. Annan forskning visar med all önskvärd tydlighet att såväl separation som barns tillvaro i fängelse kan vara problematisk.

Att barnet fötts i fängelse eller följt med sin mamma till fängelse garanterar heller inte skydd från separation. Om mammans straff är långt så kommer barnet förr eller senare att skiljas från henne, beroende på hur lagstiftningen om åldergränser ser ut. I Storbritannien är policyn att skilja barnet från mamman vid 6-9 månaders ålder, en jobbig upplevelse såväl för barn och mamma som för medintagna och personal (Baradon m.fl. 2008). I svensk kriminalvård genomförs dessa separationer vid ett års ålder (Socialstyrelsen/Kriminalvården 1998). Baradon m.fl. (2008) påpekar att deras utvärdering av programmet New Beginnings vid brittiska mamma-barnavdelningar visar att de mammor som visste att de skulle separeras från sitt barn längre fram hade inte kunde tillgodogöra sig det stöd i anknytningsrelationen som programmet erbjöd. Vetskapen om att man ska skiljas från sitt barn påverkar alltså den fängslade mammans föräldraförmåga och barnets anknytning negativt.

Jaffé m.fl. (1997) pekar också på problematiken i att barn utsätts både för fängelsevistelse och för separation när de skiljs från mamman vid en viss ålder. Dessa författare pläderar för längre vistelsetider, över treårsåldern eftersom barnet är som mest känsligt för separation under de första tre åren. De förespråkar också alternativa straffformer för mödrar, som till exempel elektronisk fotboja. Parke & Clarke-Stewart (2002) föreslår mer av samhällstjänst, vistelse i halvvägshus samt dagtidfängelser, vilket innebär att mamman får tillbringa nätterna hemma.

METOD

Metodval

I denna kvalitativa studie har jag använt mig av intervjuer. Intervjuer lämpar sig väl då man vill fånga olika personers skiftande uppfattningar eller upplevelser kring ett ämne. Intervjupersonernas svar kan skilja sig åt sinsemellan, och en och samma intervjuperson kan ge uttryck för motstridiga åsikter under intervjuens gång. Detta är inte ett problem utan är snarare en konsekvens av att verkligheten är just mångtydig och ibland motsägelsefull (Kvale, 1997). Jag har alltså inte eftersträvat den generaliserbarhet av resultaten som man kan få i surveyundersökningar, där resultaten skall vara representativa för en större population. Jag har varit intresserad av att spegla de skiftande uppfattningar och erfarenheter man kan ha kring barn och kriminalvård snarare än att kartlägga generella tendenser inom säg - hela kriminalvårdarkåren.

Urval och tillvägagångssätt

Sex personer intervjuades, tre från en anstalt för kvinnor och tre från en anstalt för män. Anstalterna liknar varandra så till vida att båda är relativt små och lantligt belägna. De tillhör inte heller de högre säkerhetsklasserna, vilket gör miljön mindre fängelselik än man kanske tänker sig när man föreställer sig ett fängelse. Kvinnoanstalten har en sluten och en öppen avdelning, samt ett utslussningsboende. Då det är en behandlingsanstalt är missbruk en central faktor i många av de intagnas brottslighet. Mansanstalten är av öppen karaktär och har många intagna dömda för exempelvis ekonomisk brottslighet. Det var ett medvetet val att intervjua personal från anstalter som liknade varandra så mycket som möjligt. Cheferna på anstalterna valde ut intervjupersoner. Jag ville inte välja själv eftersom jag har arbetat på kvinnoanstalten i fråga, och inte ville vara med och påverka vem som skulle få komma till tals.

De sex intervjupersonerna blev en grupp kvinnor med skiftande bakgrund och i olika åldrar. De flesta var vårdare, men två av dem innehade annat klientnära arbete. Flera av dem var på något sätt engagerade i barnfrågor via sina arbetsuppgifter. Intervjuerna utfördes på anstalterna och spelades in med minidisc. Vissa hämmades lite av apparaturen, andra verkade oberörda. Att inte spela in var aldrig ett alternativ, inspelning var nödvändigt för att korrekt kunna återge vad intervjupersonen sagt. Alla intervjuer skrevs ut ordagrant och mejlades tillbaka till intervjupersonerna för kontroll. En person utnyttjade möjligheten att korrigera vissa svar.

Om intervjuguiden

En intervjuguide kan bestå av stolpar om de ämnen som skall täckas under intervjun, eller vara en detaljerad planering av vilka frågor som skall ställas (Kvale, 1997). Intervjuguiden i denna studie behövde fungera för två ganska olika grupper av intervjupersoner. En grupp

(personal på kvinnoanstalten) med ganska stor förförståelse av ämnet och erfarenhet kring det som uppsatsen avhandlar; barn i anstalt. Och så en grupp (personal på mansanstalten) i vilken detta ämne troligen inte var lika flitigt diskuterat. Min tanke var att det på kvinnoanstalten troligen skulle räcka med att använda översiktliga teman för att komma igång med samtalen. Ett annat antagande var att man skulle komma mer på djupet i ämnet eftersom diskussionen inte är ny för dessa intervjupersoner. Vidare trodde jag att intervjufrågorna på mansanstalten behövde vara mer tydliga och utförliga för att ett bra samtal skulle komma till stånd kring frågeställningarna och att man inte skulle komma lika djupt, lika snabbt under dessa intervjuer. Intervjuguiden behövde vara utformad för att hantera dessa olikheter. Samtidigt ville jag kunna sammanfoga svaren från de olika anstalterna, vilket krävde att intervjuerna inte skiljde sig för mycket åt. Att hålla denna balansakt var en viktig uppgift när intervjuerna planerades. För att introducera intervjupersonerna till ämnet skickades ett missiv ut inför intervjuerna med information om ämnet och villkoren för deltagandet (se bilaga 1).

Kvale (1997) framhåller å ena sidan att ju mer strukturerad intervjusituationen är, desto lättare blir det att strukturera sin analys. Å andra sidan, ju mer spontan en intervju är, desto mer levande och spontana svar kan man få. Min intervjuguide blev tillslut ett ganska detaljerat batteri med frågor, ordnade efter frågeställningarnas teman. I de fall där intervjun flöt av egen kraft användes de förberedda frågorna mer som en checklista för att få med det jag skulle, i andra fall behövdes många väl förberedda frågor för att föra intervjun framåt.

Skillnaderna mellan kvinno- och mansanstalten var heller inte så stora som jag befarat. Visserligen saknade personalen på mansanstalten direkt erfarenhet av att ha barn stadigst boendes på anstalten, men de hade stora kunskaper om och erfarenheter av att arbeta med barnperspektiv och föräldrafrågor.

En annan faktor att hantera i arbetet med denna uppsats är att man behöver använda ett antal olika ”språk” när man skriver och gör intervjuer. Med det menas till exempel de diskurser som präglar de teoribildningar som används, med deras specifika begrepp och formuleringar, och det språk som används inom kriminalvården, med yrkets termer och jargong. Utöver detta förväntas en uppsats skrivas i ”akademisk stil” samtidigt som intervjuerna bör vara befriade från akademiska snårigheter. När det gäller intervjuguiden löser Kvale (1997) detta med att strukturera intervjuguiden utifrån forskningsfrågor och intervjufrågor, en modell som kommer att användas även i denna uppsats (se bilaga 2). Det vill säga forskningsfrågorna (uppsatsens frågeställningar) utgör intervjuguidens skelett, men ställs inte alltid nödvändigtvis direkt till intervjupersonen. Istället formulerar man mer ”pratvänliga” frågor som man tror skall ge svar på studiens forskningsfrågor. Sedan intervjuerna genomfördes har uppsatsens frågeställningar formulerats om något, vilket gör att forskningsfrågor och frågeställningar inte överensstämmer med exakthet.

Analysmetoden

I bearbetningen av materialet har meningskategorisering använts (Miles & Huberman 1994 i Kvale 1997). Det innebär att intervjupersonernas svar först sorterats upp i huvudkategorier.

Här fick uppsatsens frågeställningar utgöra huvudkategorier. De anger vad i materialet som är viktigt att plocka fram och de ger struktur och löper som en röd tråd genom uppsatsens olika avsnitt. Varje huvudkategori delas sedan upp i underkategorier. Dessa underkategorier har skapats utifrån teman som utkristalliserats ur läsningarna av intervjuutskriften. Helt enkelt relevanta aspekter av varje frågeställning (se tabell 1). Rent konkret gick det till så att jag med överstrykningspenna sorterade intervju svaren efter vilken huvudkategori de tillhörde. Sedan gjorde jag ytterligare en sortering där jag buntade ihop svar som belyste samma aspekt, och på så sätt utkristalliserade sig underkategorierna.

HUVUDKATEGORIER	UNDERKATEGORIER
Hur ser anstaltspersonal på åldergränser för barns vistelse med förälder i anstalt?	<ul style="list-style-type: none"> - Dagens åldergräns för låg - Individuella bedömningar - Anstaltsvistelse som regel eller undantag?
Vilka fördelar och nackdelar kan finnas med att låta barn bo med sin förälder i anstalt – för barnet?	<ul style="list-style-type: none"> - Att undvika separation - Kontinuitet - Fängelsemiljön - Att träffa andra barn - Umgänget med intagna och personal - Det barnvänliga fängelset
Vilka fördelar och nackdelar kan finnas med att låta barn bo med sin förälder i anstalt – för föräldern?	<ul style="list-style-type: none"> - Att undvika losskoppling och ringrostighet - Tillfälle att jobba med föräldraförmågan - Barnet som skyddsfaktor - Att slippa oro, separationsångest och längtan - Behovet av avlastning
Vilka fördelar och nackdelar kan finnas med att låta barn bo med sin förälder i anstalt – för de medintagna?	<ul style="list-style-type: none"> - Barnet som stämningshöjare - Avundsjuka - Sorg och saknad
Bör fäder ges jämlika möjligheter att medföra barn i anstalt?	<ul style="list-style-type: none"> - Biologi, praktik och teori - Könneutralitet utgångspunkten

Tabell 1

Analysen och hermeneutisk förståelse av kunskap

Min utgångspunkt är att analysen av intervjusvaren handlar om tolkningar. Vad jag väljer att lyfta fram i analysen, och hur jag förstår ett intervju svar, påverkas av min förförståelse. En förförståelse som utgörs av hela min person, men också av det teoretiska perspektiv och den tidigare forskning som lyfts fram i uppsatsen. Här görs inga anspråk på att ha hittat intervju personens "egentliga" mening med ett svar, utan just en tolkning av vad hon menat.

Inom hermeneutiken talar man om "en legitim mångfald av tolkningar" (Kvale 1997, sid 191), det vill säga, olika personer kan göra olika tolkningar av samma text. Kvale påpekar dock att skiljaktiga tolkningar av en och samma intervju inte förkommer så ofta som man kan tro. Det handlar också om att göra en *rimlig* tolkning, utifrån den kontext som intervjun utförs inom. Ett exempel: En intervju person säger "Det är jättesvårt också när man måste visitera inför barnens besök. Ibland kommer det in allt möjligt i barnens blöjor". Utifrån min kunskap om intervjuens helhet, det vill säga det sammanhang som uttalandet görs inom, är det en rimlig tolkning att hennes svar handlar om hur man kan implementera ett bättre barnperspektiv i samband med besök och visiteringar, och inte om vilken säkerhetsrisk barns besök i anstalter utgör, en tolkning som varit rimlig om uppsatsen handlat om säkerhetsarbete i kriminalvården. I tolkningen använder man den hermeneutiska cirkelns växlingar mellan del (intervju svar) och helhet (sammanhang) för att göra en rimlig tolkning av det intervju personen säger (Kvale, 1997).

Är detta förhållningssätt ovetenskapligt? Det är till syvende och sist en fråga om vilken kunskapssyn vi har. För mig är tolkningen något som ingår i som en av premisserna i all forskning (även den kvantitativa) och något vi helt enkelt får förhålla oss till. En studie är inte genomförd av en neutral, helt blank forskare utan av en människa av kött och blod. Forskarens skyldighet är att redovisa vem denna människa är, och läsarens uppgift är att förhålla sig till dessa fakta i läsningen av tolkningar och resultat.

Validitet och reliabilitet

Att diskutera validitet och reliabilitet har sitt ursprung i de mer kvantitativa forskningstraditionerna. Föreställningen om att forskningens resultat skall vara (objektivt) sanna har omformulerats i den kvalitativa forskningen eftersom den domineras av andra antaganden om verkligheten. Merriam (1994) skriver:

"Det finns inga fasta och objektiva företeelser som väntar på att bli upptäckta, observerade och mätta. Att ta ställning till den grad av likhet som finns mellan den information som samlats in och den "verklighet" varifrån den hämtats är således ett otillräckligt sätt att bedöma validiteten." (sid 178)

Även reliabilitetskravet i ordets traditionella mening, det vill säga frågan om resultaten kan reproduceras vid upprepad undersökning, har ifrågasatts och omformulerats i den kvalitativa forskningen, då informationen man inhämtar kvalitativt är situationell och kontextuell och därmed föränderlig (Merriam, 1994). Olika intervjuare kan till exempel få olika svar av en och samma intervjuperson, beroende på personlighet och förkunskaper och olika personer kan göra olika tolkningar av intervju svaren (Kvale, 1997). Detta visar ytterligare på intervjustudiens situationella karaktär, och belyser det faktum att forskaren själv utgör en viktig del av kunskapsproduktionen.

Vid kvalitativ forskning finns däremot andra mått och steg att vidta för att säkra validitet och reliabilitet än i den positivistiska traditionen. Man bör som forskare visa för läsaren hur man gått till väga i forskningens alla steg, från idé till slutprodukt. Man bör noggrant redovisa sin förförståelse. Detta är något jag kommer att lägga stor vikt vid i denna studie, under rubriken med samma namn. Detta för att läsaren skall kunna ta ställning till de förutsättningar under vilka denna studie blev till, liksom vara vaksam på bias i tolkningar och slutsatser. Nära kopplat till detta finns kravet på att reflektera över intervjuareffekter, vilket i mitt fall blir särskilt viktigt eftersom jag sedan innan har en relation till vissa av de personer som jag inhämtat information ifrån. Det är också önskvärt att kommunicera sina analyser med sina informanter för att få en återkoppling på rimligheten i de tolkningar man gjort. Detta sätt att validera sina resultat genom återkoppling från intervjupersonerna sällan är praktiskt genomförbart, och inte heller inom ramen för denna c-uppsats finns tidsmässigt utrymme att återkoppla tolkningarna till varje enskild intervjuperson. Däremot har varje intervjuperson getts möjlighet att granska utskriften av sin intervju. Man kan även tala om validering av forskarsamhället, det vill säga att personer kunniga i det teoretiska perspektiv tolkningen görs utifrån bedömer rimligheten i tolkningarna (Kvale, 1997). Detta kan sägas uppnås genom handledning och oppositionsseminarier.

Etiska frågor

Arbetet med denna uppsats har följt Forskningsrådets forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (www.vr.se). I enlighet med informationskravet har intervjupersonerna i förväg informerats om studiens syfte och sammanhang, om förutsättningarna för deltagandet och om hur resultaten kommer att redovisas. Detta har gjorts dels skriftligt (se bilaga 2), dels muntligt i anslutning till intervjun. Dessvärre nåddes två personer av sitt missiv först efter intervjuerna, men de gavs självklart motsvarande information muntligen vid intervjuns början. Samtyckeskravet uppnåddes i och med att deltagandet var frivilligt, och att rätten att dra sig ur undersökningen meddelades samtliga intervjupersoner. För att säkra konfidentialitetskravet återges intervjuer anonymt, och uppgifter som kan tänkas röja personens identitet utelämnas. Slutligen medför nyttjandekravet att uppgifter som samlas in för denna studie inte får användas för andra kommersiella eller icke-vetenskapliga ändamål.

En annan etisk implikation gäller min relation till vissa av intervjupersonerna. Då jag jobbat inom kriminalvården så har jag haft en roll som kollega till en del av intervjupersonerna.

Detta skall behandlas vidare under nästa rubrik.

Förförståelse och om närhet och distans

Jag har varit anställd på en av anstalterna som förkommer i uppsatsen. Jag hade själv en klient vars treåring for illa av separationen från sin fängslade mamma, så illa att man gjorde undantag från gällande lagstiftning och lät pojken bo med sin mamma i fängelset. Det var så klart omöjligt att inte bli berörd av det som hände och det gjorde också att jag började ifrågasätta om vår lagstiftning med ettårsgräns för vistelse i anstalt var bra.

Detta kan så klart få konsekvenser för uppsatsskrivandet. Den personal jag intervjuade på kvinnoanstalten är mina före detta kolleger, och mitt engagemang i frågan var ingen hemlighet för dessa kolleger. Kanske skulle det kunna påverka intervjuerna, ja hela uppsatsskrivandet? För att undvika detta togs följande mått och steg: Jag valde inte själv intervjupersoner, utan det gjorde anstaltscheferna. Jag underströk för min förra chef på kvinnoanstalten att jag självklart välkomnade intervjupersoner som var kritiska till att barn vistades i anstalt. Före varje intervju med en före detta kollega pratade vi lite om det faktum att vi kände varandra och jag frågade om det kändes konstigt. Samma fråga ställdes efter intervjun. Ingen uppgav att det kändes som något problem. Under hela arbetet med uppsatsen har jag varit vaksam på de åsikter jag hade från början och kanske har jag också nyanserat min uppfattning under studiens gång. Och självklart har jag mer distans till det som hände med min klient idag, än jag hade när man var mitt uppe i arbetet.

Att ha denna närhet till det ämne man utforskar har också sina fördelar. Det ger engagemang och stärker ambitionen att skriva en uppsats som kan komma till användning. Självklart är det också en styrka att ha mycket förkunskap om det ämne man skall studera. Närheten till intervjuobjekten gör också att man bryr sig om dem, och därmed kanske blir mer noggrann i hanteringen av den information de delar med sig av.

RESULTAT

Syftet med denna uppsats är att belysa hur anstaltspersonal ser på åldergränser och placeringar av barn i anstalt med sin förälder, samt hur detta förhåller sig till anknytningsforskning och forskning om barn som separeras från sina föräldrar till följd av fängelsestraff och barn som vistas i anstalt. Här kommer resultaten att redovisas, med frågeställningarna (huvudkategorierna) som övergripande struktur och underkategorierna som underrubriker.

Åldergränser

Uppsatsens första frågeställning gäller hur anstaltspersonal ser på åldergränser för barns vistelse med förälder i anstalt. Dagens lagstiftning medger att barn upp till 12 månader kan följa med sin mamma i anstalt.

Dagens åldersgräns för låg

Samtliga sex personer som jag intervjuat hade alla en uppfattning om att små barn kan ta skada av separationer från sina föräldrar, och alla tyckte att dagens åldersgräns på tolv månader för att medföra barn i anstalt är för låg. Däremot skiljde de sig lite åt i uppfattningen om var åldergränsen borde dras. En intervjuperson nämnde 1,5 till 2 år som en lämplig gräns. Hon resonerade så att ju äldre barnet blir, desto mer minns det. Och barn bör slippa ha minnen från en fängelsevistelse. De flesta intervjupersoner pekade ut treårsåldern som en absolut lägsta gräns. Argumenten för detta bygger dels på en uppfattning om att barn under tre har behov av att vara nära sin förälder. Dels pekade de på att det är svårt för ett barn under tre att förstå varför föräldern försvinner.

En intervjuperson argumenterade så här för en lagstiftning som innebär tre år som en övre gräns för vistelse i anstalt, ett resonemang som bygger på uppfattningen att separation i unga år kan inverka skadligt på barnet:

”De tre första åren är helt grundläggande för oss människor. Det är som när du bygger ett hus. Om inte grunden är bra så ramlar ju huset omkull så småningom om det blir för mycket oväder. [...] Och då kan jag tänka att det tar väl en tre år innan vi lyckats bygga den här grunden för att stå stadigt eller vad tror du? Tre år är inte mycket av en människas liv. Men störningar de här åren tror jag vi bär med oss.”

Hon tyckte emellertid att lagen om åldergräns bör göras flexibel med utrymme för individuella bedömningar. En annan intervjuperson pekade på tre till fyra år som tänkbar gräns, ytterligare en menade att fyra till fem år kunde vara lämpligt. Efter femårsåldern har dock barnen behov som fängelsestillsvaron inte kan tillgodose, menade hon:

”Kanske fyra, fem år. För sen är det ju väldigt viktigt för barnens utveckling... man måste ju ha frihet. Ett barn i fängelse, alltså det blir ju en fängelsevärld för barnet också. Kan ju inte springa ut till en kompis eller säga till mamma att nu går vi ut och handlar, nu går vi ut, utan det får man ju tänka på.”

Skolstarten nämndes också som en naturlig övre gräns:

”Alltså jag kan ju tänka så länge de inte går i skolan, för går de i skolan så är det lite svårt härifrån.”

Individuella bedömningar

Nästan alla intervjupersoner framhöll att lagstiftningen borde ge utrymme för individuella bedömningar när det gäller åldergränser för barns vistelse i anstalt. Två intervjupersoner motsatte sig helt resonemanget om fixa åldergränser, till förmån för individuella bedömningar.

”Alltså jag tycker inte att det ska finnas någon gräns så, utan man ska se utifrån ett enskilt fall. För vad är det som säger att ett barn behöver sin mamma upp till tolv månader och sen inte?”

De framförde flera argument för detta. Dels skall bedömningen utgå från barnets helhetssituation snarare än barnets ålder. Det enskilda barnets behov och barnets övriga kontaktnät spelar stor roll:

”... man gör en bedömning hur det ser ut kring barnet och vad den har för trygghet och vad den har för trygghet i sin omkrets så hade det nog varit bättre än att man bara har en gräns oavsett vad det är för familjeförhållanden. [...] Att man har ett tak så oavsett hur moget barnet är eller hur det ser ut runt föräldrarna det är inte bra. [...] Man måste nästan kolla från fall till fall.”

Som citatet ovan visar hänvisar intervjupersonen till barnets mognadsnivå snarare än ålder. En annan intervjuperson pekar också på att åldergränser mister sin relevans när det handlar om barn med intellektuella handikapp:

”Sen är det ju upp till vad man kan förklara, jag tänker också på handikappade barn, förståndshandikappade som inte förstår. Om mamma försvinner helt plötsligt, varför gör hon det, de har ingen aning. Och då kan man göra bedömningar i enskilda fall.”

Anstaltsvistelse som regel eller undantag?

Flera framhöll att barn äldre än spädbarn bör vistas i fängelse endast när det inte finns någon bättre lösning att tillgå:

”Framför allt så är det ju de här ensamma, otrygga barnen. Som inte har någon annan.”

”Det ska inte vara en självklarhet, att alla barn ska följa med sin mamma eller pappa till anstalt. Men det ska vara en möjlighet i de fall när det behövs.”

Medan andra mer lutade åt att utgångspunkten borde vara att inte separera små barn från den förälder den har sin viktigaste anknytning till:

”Har [barnet] vuxit upp med mamman så är det hundra procent säkert att barnet behöver komma in tillsammans med mamman. [...] Det är vedertaget inom barnpsykiatrien att om barnet är mellan noll till tre år så är det inte försvarbart att skilja mor och barn [...] Problemet är att kriminalvården tills nu tyckt att vi kan klippa av navelsträngen, stick i stäv mot vad barnpsykiatrien säger”

En viktig detalj är att det inte fanns något samband mellan att å ena sidan önska högre eller mer flexibla bestämmelser om åldergränser för barns vistelse i anstalt och å andra sidan uppfattningen om hur lämpligt det är för ett barn att vistas i fängelse.

Avslutningsvis kan sägas att alla intervjupersoner relaterade sin uppfattning om lämpliga åldergränser till anstaltens förutsättningar. Något förenklat löd resonemanget att ju större barn, ju öppnare förhållanden krävs. Mer om detta i under nästa frågeställning där intervjupersonernas tankar om barns tillvaro i anstalt redovisas.

Anstaltsvistelse – hur påverkar det barnen?

Uppsatsens andra frågeställning utforskar vilka fördelar och nackdelar det kan finnas för barnet med att bo med sin förälder i anstalt.

Att undvika separation

Det viktigaste skälet till att låta barn följa sin förälder i anstalt är att undvika traumatiska separationer mellan barn och förälder, det framkom i alla intervjuer. Man såg separationen som smärtsam för barnet på kort sikt och som potentiellt skadlig på lång sikt.

Det är framför allt när barn är på besök på anstalten som personalen på nära håll får bevittna hur svårt det kan vara för barnen att skiljas från sin förälder. Flera intervjupersoner ger exempel på detta.

”Man ser ju här på anstalten när de säger hej då och så, det är väldigt jobbigt när de går och många... mycket gråt och klänga kvar och så, man förstår ju att det är jobbigt för dem. Väldigt jobbigt.”

”Alltså många barn far ju illa. Och man tänker ´ja men lagen är ju sån´. Men det är lätt att hänvisa till lagen när man inte har ett barn som skriker och gråter när man ska avbryta ett besök.”

Intervjupersonerna berättar också om att barn till intagna kan reagera med inåtvändhet, utagerande och sömnrubbningar. Ofta är det föräldrarna själva som delar med sig av information om hur barnen mår.

”Det finns ju jättemycket olika... det beror på hur gammalt barnet är. Det är ju jättejobbigt för barnet att inte få den här kontakten med sin mamma eller pappa och det kan bli väldigt utagerande och sömnrubbningar och det finns ju jättemånga saker som kan hända med barnet då under den här tiden [...] Jag har haft föräldrakurser så att de har ju berättat hur det är i familjen hemma”

De flesta av intervjupersonerna framhöll också sin oro för hur separationerna som orsakas av att en förälder döms till fängelsestraff kommer att påverka barnen på längre sikt.

”Jag kan bli så förtvivlad ibland när man ser att barnen de bara längtar efter att få komma till sin mamma och de gråter så förfärligt när de skiljs åt. Jag tänkte såhär, senast för fjorton dagar sen [...] hur kommer detta i slutändan att påverka dessa barn?”

”Jag säger som killarna säger att det är inte de som får det tyngsta straffet utan det är familjen hemma [...] Jag tror det kan bli en skada för livet om man blir tagen från sin trygghet när man är så liten”

En vårdare berättar om hur ett barn till en av hennes klienter reagerat kraftigt på separationen från sin ensamstående mamma. Till exempel var barnet var vant att samsova med sin mamma så när mamman plötsligt fängslades var barnet otröstligt nattetid. Lösningen blev till slut att barnet fick komma och bo på anstalten trots att det var äldre än tolv månader. Men eftersom detta var ett undantag från gällande lagstiftning tog det sin tid innan klartecken gavs:

”Barnet var närmare två år och mamman hade inte varit kapabel att överklaga på rätt sätt så en vacker dag stod polisen där och hämtade henne utan förvarning. [...] Och då tänker man såhär... hur i jösse namn kan man göra så här? Vi vet ju inte vad som hände med detta barn, vi vet ju inte vad det fått för skador, det enda vi vet är att det tog flera... ett par månader tror jag innan vi klarade att få in barnet i anstalt, därför att vissa saker skulle ordas upp. Och på de månaderna vet vi inte vad som har hänt med barnets psyke, det kan vi inte veta förrän barnet är vuxet.”

En lite annorlunda vinkel på problematiken med skadliga separationer framkom i en av intervjuerna. Denna intervjuperson pekade på att ett barn som bor med sin förälder i anstalt kan bli väldigt tajt bunden till just den föräldern, då de tillbringar så mycket tid tillsammans. Om barnet av någon anledning tvingas flytta från anstalten, kan det också vara en traumatisk separation:

”Vi säger att en, ett barn är hos en pappa och pappan kanske gör en... han får en varning eller får en rapport eller nåt annat va och sen så bestäms det att han är nog inte lämplig och då kan det bli sådär bryskt omhändertagande, direkt på studs, till exempel att han drog, man tar ett urinprov och han är positiv. Och då blir det ju ett trauma för barnet igen.”

Kontinuitet

En intervjuperson framhöll problematiken i att små barn knyter an till en ny omvårdnadsperson när dess ”ordinarie” förälder sitter i fängelse. Det kan göra det svårt för förälder och barn att återförenas när straffet är avtjänat.

”Jag tänker på det här att barn glömmer eller knyter an till nästa [...] det kan vara jobbigt att knyta an igen efter något år eller så. För det har vi sett här faktiskt.”

I dessa fall skulle en placering av barn med föräldern i anstalt trygga kontinuiteten i förälder-barnrelationen. Medan en annan av intervjupersonerna betonar att en fängelsevistelse för barnet innebär ett brott i dess normala vardag, med förskola, kompisar, bostad etc, vilket också stör kontinuiteten i barnets liv och kan vara ett skäl att inte låta barnet följa föräldern i anstalt.

”Om det ändå fungerar, om det är en trygg tillvaro för barnet hemma, hemmamiljö kan ju vara lika viktigt, att man fortfarande har sitt rum och sina saker och man går till förskolan och att det inte blir en så stor förändring, utan då kanske det är bäst att barnet kommer till mamman eller pappan (den som inte avtjänar fängelsestraff, förf. anm.)”

Fängelsemiljön

Är ett fängelse verkligen en lämplig miljö för ett barn? Detta var något som intervjupersonerna ägnade mycket uppmärksamhet och hade många tankar och idéer kring. En sak var alla överens om. Slutna anstalter så som de ser ut idag är ingen bra miljö för något barn.

”Jag tänker Kumla... kanske inte.”

Fängelsekänslan på en sluten anstalt är ofta påtaglig med mycket lås, taggtråd och staket, och de intagna tillbringar delar av dygnet inlåsta i sitt bostadsrum. Möjligheten till att vistas utomhus är begränsad.

”Vår slutna avdelning vet jag inte riktigt... barn som vill springa mycket och göra mycket och så är de inlåsta där. [...] Det är väldigt många kvinnor som bor på liten yta. Och även sysselsättningen är i samma byggnad. Skola, montering, allt är på samma plats så det är väldigt tajt. Och sen att de inte kan gå ut när de vill.”

När det gällde öppna anstalter var tonen mer positiv. Sådär beskriver en av intervjupersonerna den öppna avdelningen vid den anstalt hon arbetar på:

”Det finns inga direkt höga staket, det finns mycket grönområden, man skulle kunna ordna med lite gungor och så där också. [...] Här uppe där vi har haft våra kor gåendes skulle vi kunna ha lite kaniner, lite sådana saker så det finns möjlighet till djur och natur.”

Och hon säger sådär om erfarenheten av att ha ett nio-månaders barn boendes med sin mamma på den öppna avdelningen:

”Det här barnet som jag berättade om och som var nio månader, vi hade badbalja och så satt kvinnorna runt det lilla barnet, runt badbaljan. Det blev en väldigt fin gemenskap när det här barnet var med och jag tror inte att barnet, även om det hade varit tre år, hade farit speciellt illa av att vara här. Eller ha med sig några traumatiska upplevelser härifrån för den här miljön är ganska bra.”

Men även en öppen anstalt har sina begränsningar för ett barn:

”Allting är ju begränsat. Man får fråga om allting. De får inte springa fritt. Och man får inte ha alla grejer inne (på en anstalt finns regler om vilka och hur många tillhörigheter man får ha, förf. anm.). Och visitationer och sådant så att det blir ju en ganska kal och tråkig miljö för barn, inte det där mysiga, omhuldande.”

Mest positivt ställde man sig till boenden som var hemlika, såsom kvinnoanstaltens utslussningsvillan och mansanstaltens besökslägenhet.

”Där ute i villan är det ju som ett vanligt hem. Med rum och kök och vardagsrum.”

Att träffa andra barn

Ett barn behöver träffa andra barn, det var en aspekt som många tog upp i intervjuerna. Ett behov som ansågs bli större ju äldre barnet blir. Man såg flera alternativ för att tillgodose

barns behov av att umgås med andra barn. Om anstalten ligger i närheten av barnets förskola kan barnet fortsätta gå på dagis fast det bor i anstalt, en lösning som redan praktiserats i ett fall vid kvinnoanstalten.

”Allt går att lösa. Barnet skulle kunna åka härifrån till sitt dagis. Skulle till och med om det var fler barn här vara möjligt att kanske ha någon personal som, om kriminalvården har råd med det, kör runt de här barnen till respektive dagis. Att det fick fortsätta som vanligt, det är bara det som skiljer sig att de är inte i sin vanliga miljö, men de har ändå sin trygghet, de har sin mamma.”

En annan intervjuperson framhåller öppna förskolan som ett bra alternativ för att tillgodose de mindre barnens behov av samspel med andra barn.

”Barnen ska ju inte sitta fast inne i detta huset utan man måste lägga upp det så man har kontakt med omvärlden och då tänker jag: Öppna förskolan är en jättebra grej. Där ska mamman kunna gå varje dag med sitt barn. Öppna förskolan, barn har inte mer behov när det är under tre år.”

Att låta mamman ta sitt barn till öppna förskolan är också det en variant som praktiserats vid kvinnoanstalten. För att kunna lämna fängelset och ta sitt barn till en öppen förskola behöver den intagna få permission, och med dagens regler är det inte möjligt att vara så frikostig med permissioner som är nödvändigt för att barnet ska få komma ut i tillräcklig utsträckning, enligt en intervjuperson:

”Det ska inte vara så att nu får du inte mer än en P14 som vi kallar det i veckan och då får du ta ut ditt barn. [...] Lagarna när det gäller mammor i fängelse med barn måste ändras. Kriminalvården kan inte slänga ut barnen ur samhället.”

Några intervjupersoner framhöll också att om fler barn vistas med sina föräldrar i fängelse, så skulle problemet med isolering från jämnåriga lösas av sig självt.

Umgänget med intagna och personal

Barn som vistas i anstalt exponeras för andra intagna som avtjänar straff på den anstalten. Detta var något som beskrevs i såväl negativa som positiva termer av intervjupersonerna. Många motsatte sig att barn skulle vistas i ett övervägande grovt kriminellt klientel, eller bland sexualförbrytare.

”Skogome är ju inget exempel att ta med sig barn till, det är ju jätteviktigt. [...] Inte Hall och Kumla och så, långa straff, grov kriminalitet.”

Flera nämnde också den psykosociala miljön som potentiellt olämplig för barn. Bland de intagna på en anstalt kan finnas personer som blivit fräntagna sina barn, personer med psykisk

sjukdom, med missbruk, personer med aggressiva beteenden och så vidare. Av och till uppstår intriger och konflikter mellan de intagna.

”Det kan ju vara en massa intriger bland de intagna, och så ska barnet vara med i hela den grejen, det är ju inte så bra heller.”

”Själva miljön inne bland de andra fångarna det tycker jag absolut inte är en lämplig miljö. Det är så mycket som händer på en anstalt. Det smugglas in saker. [...] Och även vad som sägs bland intagna och så, jag tycker inte att det är en lämplig miljö för ett barn.

”Ja barn har ju en förmåga att [...] luckra upp känslor. Och de känslorna kan ju vara delade, det kan vara kvinnor som mist sina barn och så vidare. Det är därför jag tror att ska man ha barn inne på en anstalt så ska det inte vara var som helst, det ska inte vara på en sluten avdelning, det ska till och med kanske inte vara på en öppen avdelning. Det ska vara i ett hem, ett riktigt hem, alltså ett hus där kvinnor bor i samma situation. Så att det inte finns någon risk för att här finns det kvinnor som är avundsjuka, som blir arga på något sätt, det får inte hända. Det är jätteviktigt att kriminalvården skapar en miljö som är för barnet. Det bästa för barnet.”

Men här fanns även ljusare motbilder, såväl från mans- som kvinnoanstalten.

”Oftast så blir de ju... alltså de är snälla mot barnen och är barn med så blir de lugnare och de tar hänsyn väldigt mycket och så, för barn är barn, och alla reagerar ju på nästan samma sätt för barn. [...] Alltså miljön här tror jag inte är negativ på det sättet. Det är klart att det sitter ju en massa kriminella kvinnor här. Men hittills tycker jag inte att vi skulle ha haft någon här som skulle ha varit skadlig för något barn eller så.”

Ett betydande inslag i miljön på en anstalt utgörs så klart av även den personal som arbetar där. Intervjupersonerna skiljde sig lite åt i sina uppfattningar om vad som krävs av personalen när barn vistas i anstalten. Några menade att det är tillräckligt med rätt inställning och/eller erfarenhet av barn, medan andra tyckte att med fler barn i anstalt krävs att personalen får bättre kompetens för detta. Åter andra pekade på möjligheten att ha personal som arbetade specifikt med barnen.

”Någon med förskolekompetens eller någon annan inriktning, barn och fritid eller vad som helst, som kanske har den uppgiften på anstalten. Man arbetar dagtid och man skulle till och med kunna ha någon lokal just för barnen så att man kan ha en liten barnverksamhet då när kvinnorna är i sitt arbete så att säga, man tar hand om dem ett par timmar om dagen. Jag tror man skulle kunna göra det väldigt bra.”

Det barnvänliga fängelset

Om barn ska bo i fängelse tillsammans med sin förälder är det ideala att ha särskilt anpassade avdelningar eller boenden just för detta, det var en uppfattning som nästan alla intervjupersoner gav uttryck för. Vissa beskrev det som önskvärt, andra som en absolut förutsättning för att barn överhuvudtaget skall tillåtas följa sin förälder i anstalt. En idé var att ordna särskilda lägenheter eller hus i anslutning till anstalterna. Dessa boenden skulle vara hemlika och barnen skulle inte komma i kontakt med andra intagna eller fängelsemiljön. En annan idé handlade om särskilda avdelningar för föräldrar och barn, anpassade efter barnens behov. En intervjuperson skissade idén om små ”anstaltsenklaaver”, mindre boenden för föräldrar med barn, skilda från anstalten men under kriminalvårdens kontroll.

”Man skulle kunna tänka sig, på utsidan någonstans, inom kriminalvården men utanför anstalten, att man har exempelvis hus, möjlighet att ha mellan sex till åtta intagna, rum och kök. I det huset finns en större central plats där kriminalvårdare arbetar. Att kvinnor som är dömda upp till ett år som har barn ska kunna komma och avtjäna sitt straff där. Där skulle det finnas möjlighet till dagisverksamhet, det skulle finnas möjligheter för kvinnor att studera, att praktisera och att lära sig lite social kompetens kanske och sådana saker.”

Jag avslutar detta avsnitt med ett citat från en vårdare som framhåller att de gånger de haft barn boendes på anstalten har det fungerat bra trots att anstalten inte är byggd med hänsyn tagen till barns behov. Det har fungerat bra ändå menar hon, tack vare att man löst situationerna efter hand.

”När vi haft barnen här då tycker jag ändå att vi har anpassat det så gott det går. Ok det finns ingen sandlåda där ute men då får de leka i besökslägenheten. Och på det sättet har vi ju löst mycket. Men det är klart att man kan ju göra det mer anpassat, göra en lekplats eller barnsäkra huset där ute eller så. Alltså... jag vet inte... jag tycker inte att det så mycket som behöver göras egentligen, det krävs inte så himla mycket. Barn kan ju följa sina föräldrar... även när de är hemma liksom... allting behöver inte anpassas till barn utan de kan anpassa sig också ganska bra. Barn är väldigt anpassningsbara.”

Förälderns perspektiv

Nästa frågeställning handlar om vilka fördelar och nackdelar kan det finnas med att låta barn bo med sin förälder i anstalt – för den intagna föräldern.

Att undvika losskoppling och ringrostighet som förälder

En fördel med att ha sitt barn hos sig när man avtjänar fängelsestraff som flera intervjupersoner tog upp var att föräldern slipper ”koppla loss” känslomässigt från sitt barn och de konsekvenser det kan tänkas medföra.

Så här säger en anställd på kvinnoanstalten om vad separationer kan göra med förälderns relation till sitt barn:

”Alltså om man tänker sig in i sitt eget ställe då, om jag – för man får ju nästan tänka jag nu – hur hade jag känt det? Om jag inte hade sett mitt barn på ett halvår kanske eller ett år. [...] Alltså jag kan föreställa mig att jag först hade haft det fruktansvärt, sen hade jag behövt distansera mig till mitt barn. Alltså man jobbar ju på det då för att överleva mänskligt så då tror jag faktiskt att man har sämre möjlighet att få kontakt med barnet sen. [...] För så är vi människor för att överleva. Vi får ju acceptera situationen och det är det mammorna här gör, de tappar kontakten med barnet.”

Medan detta citat kommer från mansanstalten:

”En del föräldrar säger så här att ’ja jag är en så dålig pappa så det är lika bra att jag inte bryr mig om mina barn’ och så där. Det hör man ju ofta. ’Dom har det bättre, morsan har ny kille och det blir säkert bättre’. Men så mår de ju skit inombords.”

Att vara separerad från sitt barn under ett fängelsestraff behöver inte påverka föräldraförmågan negativt, menar en intervjuperson. Har man bra föräldraegenskaper och en god relation till sitt barn kan det fungera bra ändå. Andra pekar dock på nedsättningar i föräldraförmågan som de noterat hos intagna. Det ena handlar om att det kan bli svårt att fungera som gränssättande förälder när man bara träffar sina barn när de kommer på besök:

”Föräldrarna har svårt att sätta regler, för när [barnen] kommer vill de ju att det ska vara så bra som möjligt, att det ska vara kärleksfullt och det ska vara... man ska tillåta allt möjligt och det är ju inte heller bra för de längtar ju efter regler och normer och så där men det kan vara svårt för mammorna att ställa det när barnen kommer på besök. Då ska allt vara rosenrött så att säga.”

Att sitta i fängelse och inte kunna vara förälder åt sitt barn är också en knäck för föräldrasjälvförtroendet:

”Skam och skuld och... Jag tror de känner sig väldigt maktlösa och inte värdiga sina barn många av dem. De har svårt att se sig själva som fungerande föräldrar när de sitter inne. [...] Det är väldigt mycket skuld, väldigt mycket skam, att de har försatt barnen i den här situationen.”

Tillfälle att jobba med föräldraförmågan

Att barnet vistas med sin förälder i anstalt ger också en möjlighet att erbjuda stöd i föräldrarollen. På kvinnoanstalten där man har erfarenhet av barnplaceringar har man ibland kunnat observera brister i föräldraskap och själva omvårdnaden av barnet. Flera intervjupersoner, även på mansanstalten, ser detta som en möjlighet att stötta mammor och pappor i deras föräldraskap under verkställigheten, exempelvis genom föräldracirklar. Man skulle också kunna fånga upp problem som kanske annars skulle förbli okända. En vårdare framhåller att de kvinnor som hon haft kontakt med på kvinnoanstalten så gott som alltid kommer från en problematisk uppväxt som innehållit störningar av olika slag. Att få chansen att stötta dessa kvinnor i deras eget moderskap skulle bli en möjlighet att vända utvecklingen:

”Det kanske skulle bli första gången de fick lära sig för ofta har de ju inte haft någon bra barndom. Det skulle vara fantastiskt för hela samhället.”

Barnet som skyddsfaktor

Två intervjupersoner framhöll att barnets vistelse i anstalten och den bibehållna föräldraroll som den intagna kan upprätthålla kan motverka att föräldern återfaller i kriminalitet eller missbruk.

”Ibland kan man uppleva att de kan vara lite stolta över att ha sina barn med sig och hos sig. Nu har det inte varit så stora barn här men så har jag uppfattat det att de fortsätter vara mödrar här inne. [...] Jag tror det är bra ur alla synvinklar alltså då man fortfarande får vara mamma och ha ansvar. Det kan ju också minska brottsligheten så att säga för man ser att det här är inte något man kan fortsätta med utan ’mitt barn betyder allt’.”

Medan en förlorad roll som förälder har den motsatta effekten:

”Jag tror att det är mycket lättare att sätta igång att droga när jag kommer ut för jag har ju redan förlorat barnet. Och jag känner mig redan som en förlorare, jag är ingen riktig mamma längre och som kvinna tror jag att det är fruktansvärt att tappa sitt eget värde som mamma. [...] Och så tänker jag mig såhär, låt oss säga att man fick lov att ta med sig barnet då och man fick hjälp att knyta an till barnet

under den här tiden [...] jag tror det hade blivit svårare för denna kvinna att fortsätta droga igen faktiskt.”

Att bo tillsammans med sitt barn på anstalt skulle också kunna vara ett skydd mot att bli institutionaliserad av sin anstaltsvistelse:

”Man måste ju verkligen fortsätta leva vidare, för många blir ju lite, alltså de går ner i varv och de blir ju lite skadade av att vara här, alltså de slutar bry sig om sig själva och liksom ’jag tar tag i det sen’. Men har man sitt barn då måste man ju verkligen fortsätta leva sin vardag. [...] Verkligare värld.”

Att slippa separationsångest, oro och längtan

Många intagna far naturligtvis illa av att de saknar sina barn och att de oroar sig för hur barnen har det, särskilt om barnen inte mår bra.

”Den erfarenheten jag har är att de blir väldigt deprimerade, väldigt oroliga och i stort sett allt kretsar kring barnet, oron för hur de har det och jag får säga att kvinnan mår riktigt dåligt alltså. En del kvinnor mår väldigt, väldigt dåligt. De är väl medvetna om att barnen kanske inte har det så bra eller mår ganska dåligt som sagt var och det är ett jättebekymmer för dem.”

Förutom att det är smärtsamt för föräldern kan det göra att det blir svårt att använda verkställigheten till något konstruktivt, som att studera eller delta i behandlingsprogram:

”Alltså då handlar ju allting bara om barnet för kvinnan kan inte koncentrera sig på någonting annat, jobba med sig själv eller gå i skolan eller program eller så för allt handlar ju just om barnet. Och tänker på ’hur har han eller hon det nu och vad händer’ ”

Att låta förälder och barn följas åt i anstalt skulle på så sätt vara mer humant gentemot den frihetsberövade föräldern:

”Det blir ju mindre oro, då har man ju sitt barn hos sig liksom och behöver inte bekymra sig så mycket över hur barnet har det. Utan då är ju barnet här. Jag tänker ju att de flesta mammor vill ju ha sina barn hos sig. Och känner liksom att ja nu vet jag att han har det bra och inte gråter efter mamma varje natt och så. Så det är klart att det blir ju lättare, rent emotionellt blir det ju lättare.”

Behovet av avlastning

Tillvaron med ett litet barn i anstalt är precis som utanför grindarna ett intensivt arbete under dygnets alla timmar. Skillnaden på anstalt är att som arrangemangen är idag finns det ingen

avlastning att få. Ingen partner, inget dagis, inga mor- eller farföräldrar att ringa... Detta gör det naturligtvis svårt för de intagna att delta i anstaltens aktiviteter. Det gäller såväl utbildning och behandlingsprogram och fritidsaktiviteter såsom träning. Dessutom är anstaltstillvaron fylld av moment där det inte lämpar sig att ett barn närvarar, till exempel under urinprovstagning, kontaktmannasamtal och de planeringsmöten som kallas kollegium.

”Ja det kan ju vara aktiviteterna som de intagna har med varandra är väl kanske inte så jätteanpassade för att ha barn med. Eller om kvinnan vill träna vad gör man med barnet då, ska han eller hon vara med i gymmet eller stör han andra? [...] Och sen när man ska in på kollegiet eller lämna urinprov eller in på något program, vad gör man då?”

Och precis som föräldern på utsidan, behöver föräldern i fängelse kanske en stund för sig själv ibland:

”Som det är idag så är de ju ganska ensamma om att ta hand om sitt barn och de har ju ingen avlastning eller något sånt där.”

Flera intervjupersoner framhåller här betydelsen av personalresurser för barnpassning, eller ännu hellre någon form av organiserad barnverksamhet. Detta skulle möjliggöra för föräldern att ta vara på de möjligheter som en anstaltsvistelse kan erbjuda, men också erbjuda barn och förälder en paus från varandra.

De medintagna – hur påverkas de?

När små barn vistas på fängelser påverkar det naturligtvis alla som vistas där – på gott och ont. Vilka fördelar och nackdelar innebär det för de övriga intagna i ett fängelse när barn bor där? Detta är fokus för nästa frågeställning.

Barnet som stämmingshøjare

Intervjuerna visar att det finns positiva effekter för de medintagna när barn bor på avdelningarna. Både på kvinnoanstalten där man har erfarenhet av barnplaceringar och mansanstalten där man kan notera reaktionerna på barns besök på anstalten, berättar man om att barn tenderar att lyfta stämningen till det bättre.

”Alltså de är snälla mot barnen och är barn med så blir de ju lugnare och de tar hänsyn.”

Barns närvaro kan också innebära att prat om droger och liknande minskar och att intagna växer i närvaron av barn.

”Ja det kan ju faktiskt vara positivt, absolut. Verkligen. Att man tar på sig ansvar för att vara förebild och så. Man ser ju bara de som jobbar med djuren här (skrattar) om man kan dra en parallell, alltså de tar mycket mer ansvar. [...] Det bara händer ju när barn kommer in i rummet att alla blir gladare. Alla blir... de skärper till sig och det märks på besöken här att de blir helt andra människor. Man hjälps åt och man passar och alla gör sitt bästa för att alla ska må bra och ha roligt och så.”

”Det här lilla barnet som jag pratade om tidigare som bodde på x-avdelningen, det var ett väldigt engagemang från andra kvinnor. Jag upplevde att det blev inte så mycket prat om droger och såna saker för de tjejerna som hade missbruk [...] de höll sig faktiskt undan mer. De respekterade den här kvinnan med barn.”

Men barn på anstalt kan också innebära bekymmer för medintagna. Problem som att man störs av barnskrik på nätterna, men också problem av mindre banal art.

Avundsjuka

En farhåga som framhölls i intervjuer främst från mansanstalten var att placeringar av barn med sin förälder i anstalt skulle kunna väcka avundsjuka och skapa osämja bland de intagna.

”Det kan bli en väldig avundsjuka kan jag tänka mig. Om de har sina barn hemma varför får han ha sina barn här?”

Sorg och saknad

Många intagna i fängelser är föräldrar. När de lämnar hemmet för att avtjäna fängelsestraff blir ju barnen kvar, hos den andra föräldern, hos en anhörig eller placerad i familjehem. Ibland har föräldern redan tidigare tappat kontakten med sina barn. I många fall är barnen omhändertagna genom socialtjänstens försorg på grund av missbruk eller dylikt. På ett eller annat sätt har alla intagna föräldrar upplevt separationer från sina barn. Att konfronteras med andras barn inne i anstalten kan väcka känslor av sorg och saknad hos många. En intervjuperson beskriver det såhär:

” [Vissa] kvinnor blir väldigt ledsna, lite osäkra och det väcker känslor, väldigt mycket känslor. Det här att de har lämnat sina egna barn till familjehem och annat det kan skapa väldigt mycket. Just för att de känner sig odugliga som mammor. Tänker tillbaka på sina liv, tänker tillbaka på sina barn och hur de barnen har det och de kan bli deprimerade.”

Än allvarligare blir det om intagna med skör psykisk hälsa utsätts för den påfrestning som sorgen och saknaden kan innebära:

”Det är ju många här som har andra bekymmer, alltså som är deprimerade, riktigt deprimerade som har legat inne för suicid och som går på tunga mediciner och så får de dessutom detta på... Alltså det kan bli för mycket för vissa och de fixar inte att hantera det.”

Att rätt kunna hantera dessa mer allvarliga reaktioner från medintagna kräver mer kompetens än vad en vårdare på anstalt har idag menar en intervjuperson:

”Personalen måste förstå vad det innebär och hur det kan bli och att de måste ställa upp med andra instrument än vad man är van vid kanske att jobba med. Det gäller inte bara att springa ut och visitera utan här får man verkligen ta sig tid och det är svåra problem alltså.”

Men många resonerar också kring potentialen i att intagna får kontakt med och tillfälle att bearbeta sina känslor av sorg och saknad kopplat till det egna föräldraskapet. Att känslorna kommer upp till ytan ses som sunt, och som ett tillfälle att fånga upp intagna som mår dåligt.

”Man måste vara observant, man får ju som personal röra sig och se om det händer någonting med de andra kvinnorna. Och det har vi väl gjort de gånger som vi haft barn här. Man kanske registrerar mer och försöker fånga upp dem och samtala kring det här. Man kan ju fråga vad de tycker om att ha ett litet barn på avdelningen och vad det väcker för känslor och vad hon själv skulle vilja göra och hur hon ser på sitt liv och... ja att man samtalar om såna här saker tror jag är jätteviktigt. För barn väcker känslor så otroligt alltså. [...] Jag tror det kan vara ett bra sätt att fånga vissa kvinnor. Och också få med dem i föräldracirkelarna och samtala kring ämnet. Det är väldigt tabubelagt för många och många som sitter inne med förfärliga saker. Men då finns det möjlighet för dem att få ut det då.”

Det som börjar med sorg och saknad kan så blir en väg mot att börja jobba på det egna föräldraskapet:

”Man kan nog spinna vidare på det lite, få med dem i föräldrautbildningarna och försöka få dem att ta ansvar för sina barn, att det är kroken för att få bort dem från brottslighet.”

Eller en möjlighet att om behovet finns bearbeta erfarenheter från den egna barndomen:

”Om man nu tittar till sina klienter så får man så gott som alltid höra att de har inte haft den där grundtryggheten som barn. Man hör om deras tragiska barndom, öden, fruktansvärt. Barnhem, familjehem, alltså att de har åkt fram och tillbaka mellan olika uppväxtmiljöer för att deras biologiska föräldrar inte kunnat ta hand om dem.”

Ingen av de intervjuade tyckte att de intagnas eventuella reaktioner var ett skäl att inte låta barn följa sin förälder i anstalt.

”Man ska ju alltid gå till barnet bästa egentligen. Och de som kommer hit är ju över 18 och det är ju vuxna människor så de får ju egentligen gå i andra hand. Barnets behov måste ju gå först.”

Papporna då?

Uppsatsen sista frågeställning behandlar huruvida fäder bör ges jämlika möjligheter att medföra barn i anstalt. Som svensk lagstiftning ser ut idag har som sagt spädbarn möjligheten att följa sin mamma i anstalt, men inte sin pappa. Ambitionen med denna uppsats har inte varit att jämföra svaren från mans- respektive kvinnoanstalten. Men här tycker jag ändå att det är intressant att berätta att uppfattningen i denna fråga inte tycks påverkas om man arbetar på mans- eller kvinnoanstalt. För eller emot att män får möjligheten att ha barn med sig i fängelse – svaren var jämnt fördelade på de två grupperna av intervjupersoner.

Biologi, praktik och teori

Några vårdare tyckte att möjligheten att medföra barn i anstalt skall förbehållas mödrar. Två olika resonemang kunde urskiljas. Det ena tog fasta på moderskapets biologi. Att ett litet barn föds och ammas av sin mamma och därför har den viktigaste relationen till henne under sina första år.

”Vi talar alltså om de första åren av en människas liv när det står i symbios med sin mamma.”

Det andra resonemanget handlade om kriminella pappor i teori och praktik. Om man i teorin kunde hitta en pappa som var den viktigaste anknytningspersonen till sitt barn och han dessutom satt på en lämplig anstalt så kan man, rent teoretiskt tänka sig en barnplacering med honom. Men erfarenheten är att dessa kriminella pappor inte finns i praktiken, vilket blir argumentet för att lagen om barn i anstalt inte bör göras könsneutral.

”Jag har väldigt svårt att se en manlig kriminell som har tagit hand om sitt barn från början, alltså finns det överhuvudtaget tänker jag? [...] Det är väldigt sällsynt i så fall.”

Könsneutralitet utgångspunkten

De flesta intervjuade framförde utgångspunkten att barn bör ha möjligheten att följa även sin pappa i anstalt.

”Ja självklart. För det är inte alltid mamman som är tryggheten, utan det är ju många som kommer här och säger att de är pappas flicka och sådär, där det har blivit jättejobbigt. [...] Det är ju en otroligt korkad lagstiftning.”

Bland de som föredrog könsneutral lagstiftning fanns två viktiga teman i resonemangen. För det första att barn bör ges möjlighet att följa sin pappa i anstalt när det är barnets bästa och när anstaltsmiljön tillåter. Om det är i barnets bästa att följa sin pappa i anstalt så skall den möjligheten finnas. Det kan vara när pappa och barn har en nära relation och ingen lämpligare lösning finns att tillgå.

”Har barnet haft samma band till sin pappa som barn ofta har till sin mamma och bara varit med pappa hela livet så varför inte? [...] Jag är av den åsikten att pappa kan ta hand om sitt barn lika bra som mamma.”

För det andra fanns även bland dem som talade för en könsneutral lagstiftning de som noga poängterade att miljön måste vara acceptabel. Sveriges anstalter ser otroligt olika ut och dess klientel skiljer sig mycket åt. Och just i resonemangen kring mansanstalter återkom flera till anstaltstyper man tyckte var rent olämpliga för barn. Här nämndes anstalter med hög säkerhetsklass och grovt kriminellt klientel, anstalter med klientel dömt för exempelvis sexualbrott och relationsvåld och vissa behandlingsanstalter.

”Alltså nu har inte jag [arbetat] på någon mansanstalt så jag vet inte. Jag har ju varit på [behandlingsanstalten X] och där kan jag ju tänka att det är ingen bra miljö för ett litet barn. Men vår slutna avdelning är ju inte mycket bättre heller.”

Medan mindre och öppna anstalter framhölls som mer realistiska för barnplaceringar.

”Papporna ska också ha en möjlighet att kunna som ensamstående pappa till exempel, och man vet att han har ett jättebra förhållande till sin treårige son, [öppna anstalten Y], djur, natur och så vidare. Visst ska de också kunna ha den möjligheten. Absolut.”

Värt att påminna om i detta sammanhang är avsnittet ”det barnvänliga fängelset”, där det framkommer att många intervjupersoner menar att kriminalvården behöver anpassas om barn skall kunna bo med sin förälder i fängelse, till exempel genom inrättandet av förälder-barnavdelningar eller särskilt anpassade anstaltsformer. Detta oavsett om det rörde sig om intagna föräldrar på mans- eller kvinnoanstalt.

”Då kan man ju ha en avdelning [...] där man kanske har mammor då med olika barn så det finns andra barn att leka med. Pappor då till exempel, då får man ju bygga en sån här länga på en öppen anstalt, ett litet radhus med fem lägenheter, fem ettor, det är väl ingen omöjlighet? Ser inte jag som en omöjlighet.”

DISKUSSION

Åldergränser

Flera intervjupersoner framhöll treårsåldern som en lägsta gräns för hur åldergränserna för barn vistelse i anstalt borde vara utformade. Detta är också den vanligaste åldergränsen för barn i anstalt internationellt sett (Jimenez & Palacios 2003). I stort sett överensstämmer detta med anknytningsteoriens resonemang om känsliga åldrar när det gäller anknytning. Enligt Broberg m.fl. (2006) menade Bowlby att de anknytningsrelationer som ett barn utvecklar innan två till tre års ålder är avgörande för den fortsatta anknytningsutvecklingen. Ju bättre kvalitet på denna tidiga anknytning, ju bättre förutsättningar att klara separationer senare.

Även i forskningen kring barn och frihetsberövade föräldrar återfinns resonemanget att de första åren är känsliga ur anknytningssynpunkt. Exempelvis Jaffé mfl (1997) och Poehlman (2005) pekar på att ju äldre barnet är desto bättre rustat är det att klara separationer. Baradon mfl (2008) lyfter fram effekterna som åldergränserna får för de barn som föds i fängelse, och sedan separeras från sin mamma vid den ålder som landets lagstiftning kräver. Ju lägre åldersgräns, ju fler barn upplever separation på detta sätt. Baradons forskning visar att dessa mödrar och barn har svårt att få till stånd en god anknytningsrelation, just på grund av vetskapen att de ska skiljas åt då barnet uppnår en viss ålder. De här barnen har kanske den sämsta utgångspunkten av alla. De är högriskbarn från början (Dallaire, 2007), riskerar utveckla en problematisk anknytningsrelation i anstalten (Baradon m fl, 2008), och separeras sedan i vissa fall från sitt anknytningsobjekt under en känslig ålder. Och som forskningen visar gör tidiga problematiska anknytningserfarenheter det svårare för barnet att knyta an till den nya omsorgsgivaren (Broberg mfl 2006; Parke & Clarke-Stewart, 2002).

Några intervjupersoner framhöll vikten av att titta på barnets helhetssituation, och inte bara ålder. Någon uttryckte att det kan vara de ensamma och otrygga barnen, som inte har någon annan, som har det största behovet av att följa sin förälder i anstalt. I anknytningstermer kan detta översättas till att det är de barn som har en otrygg anknytning som har svårast att klara separationer och knyta an till en ny vårdnadshavare när föräldern frihetsberövas (Broberg m.fl. 2006; Parke & Clarke-Stewart, 2002). Många författare pekar också på hur viktigt det är med en stabil omsorgssituation för barnet (Catan, 1998b; Mackintosch m.fl. 2005; Poehlman, 2005). Av detta kan man dra slutsatsen att en bedömning om var barnet kan få den mest stabila omsorgen är en viktig faktor. Om inte förutsättningarna för kontinuitet i omvårdnaden kan garanteras på utsidan, så kanske det är i barnets bästa att följa sin förälder i anstalt och vice versa.

Anstaltsvistelse – hur påverkar det barnen?

Det som många tog upp som en fördel med att låta barn bo med sin förälder i anstalt var att man därigenom undvek separationer som kan vara jobbiga på kort sikt och potentiellt skadliga

för barnet på lång sikt. Flera intervjuade, såväl på kvinno- som mansanstalten beskrev de mer direkta reaktioner som barn uppvisar på separationen från sin fängslade förälder som inåtvändhet, utagerande och sömnrubbingar. De beskrev också att barn kan vara ledsna och gråta vid besök på anstalten. Dessa reaktioner återfinns i såväl Parke och Clarke-Stewarts (2002) och Poehlmans (2005) studier av hur barn kan reagera på en moders fängslade.

De intervjuades oro för att barnen ska ta skada på lång sikt av att separeras från sina föräldrar kan också bekräftas av anknytningsteorin och i forskningen kring barn till fängslade föräldrar. Enligt anknytningsteorin kommer de tidiga anknytningserfarenheterna att påverka hur man livet ut relaterar till andra och om tillvaron uppfattas som trygg eller farlig. Vidare har man i djurförsök sett att ”anknytningsstress” i början av livet kan påverka djurungars hjärna, bland annat i form av kroniskt lägre serotonnivåer (Broberg m.fl. 2006). Poehlmans (2005) studie av 54 amerikanska barn som separerats från sin mamma på grund av fängelsestraff visar att majoriteten av dem uppvisade otrygga anknytningsmönster. Dallaire (2007) konstaterar att barn till fängslade föräldrar löper större risk att själva begå brott som vuxna. Förklaringen kan ligga i att dessa barn växer upp i belastade miljöer, men också i att de i högre grad har problematiska anknytningserfarenheter. Dessa anknytningserfarenheter kan vara resultatet av brister i omvårdnaden, men även bero på separationer i och med föräldrarnas, och då särskilt moderns, frihetsberövande. Barn med problematiska och/eller avbrutna anknytningsrelationer löper även högre risk att utveckla en rad problem såsom psykopatologi och missbruk.

Några intervjuade förde resonemang om vikten av kontinuitet i barnets liv. Att skiljas från sin förälder och finna en plats i en annan familjestruktur kan göra det svårt för barn och förälder att återförenas när fängelsestraffet är avtjänat, något som också påpekas av såväl Parke & Clarke-Stewart (2002) som Catan (1998b). Men å andra sidan, om möjligheten finns för barnet att bo kvar i sin hemmiljö och fortsätta sin vardag som vanligt kan även detta vara värdefullt menade en intervjuperson. Och vikten av stabilitet i omsorgen påpekas också i forskningen, t.ex. av Poehlman (2005).

Att den låsta miljön på en anstalt kan vara ett problem ur barnperspektiv, det är ett faktum som togs upp av såväl studiens intervjuade som i forskning kring barn i fängelse. På slutna anstalter är ytorna begränsade, möjligheterna till utevistelse små och dagen ofta strikt inrutad. Och forskningen visar följaktligen att barn kan hämmas i sin motoriska utveckling av att vistas i dessa miljöer just på grund av att det inte finns tillräckliga utmaningar för små barn som behöver gå, spinga, klättra och på andra sätt träna på att använda sin kropp. En positiv effekt dessa ”täta” miljöer kan innebära är att barnen ofta har tillgång till rikliga nära kontakter med andra människor (Catan, 1988b, 1992). I Spanien där barn får vistas i slutna anstalt upp till en ålder av tre år konstaterar forskningen också att barns utveckling påverkas av hur stimulerande fängelsemiljön är. Men graden av stimulans påverkas av en rad faktorer, såsom materiella förutsättningar, som enligt författarna är mycket dåliga i spanska mamma-barn anstalter, men även hur mammans egna föräldrareсурser kan kompensera för den undermåliga miljön (Jimenez & Palacio, 2003).

En öppen anstalt erbjuder större möjligheter, till exempel när det gäller att barnanpassa eller tillgången till att vistas utomhus, framhöll flera av intervjupersonerna. Detta bekräftas av studien av de spanska fängelsebarnen, då öppnare anstaltsformer bedöms som mycket mer stimulerande för barnens utveckling (Jimenez & Palacio, 2003).

Intervjupersonerna tog upp barns behov av att träffa andra barn, men detta återfinns inte som en faktor i vare sig den spanska eller den brittiska studien. Förklaringen kan vara att dessa studier genomförts på mamma barn avdelningar där det redan finns flera barn som kan umgås med varandra (Catan, 1988b, 1992; Jimenez & Palacio, 2003). De lösningar på problemet som intervjupersonerna framhöll är att barn i anstalt skulle kunna beredas plats på daghem utanför anstalten, eller att barnet ges möjlighet att besöka öppna förskolan. Flera påpekar också att om fler barn vistas på anstalt skulle problemet lösas på så sätt.

Inte heller berör den forskning som jag tagit del av det faktum att barn i fängelse exponeras för andra intagna som avtjänar fängelsestraff på anstalten, något som vissa intervjupersoner ser som potentiellt problematiskt. De studier som redovisats i denna uppsats handlar om särskilda mamma-barn avdelningar, vilket eliminerar risken för den avundsjuka som kan väckas hos intagna kvinnor som är mammor men som inte kan ha sina barn hos sig. Barnen kommer alltså bara i kontakt med ett begränsat antal intagna, som själva har barn hos sig.

I intervjuerna framställs umgänget med medintagna också i positiv dager. Man pekar på att stämningen generellt sett blir bättre när barn vistas i anstalten och att det kan bli en fin gemenskap kring barnet. Indirekt kan man också utläsa liknande resonemang i den amerikanska studien av mamma-barnfängelser i staten New York, där mammorna påpekade att atmosfären på avdelningen för mammor och barn var trevligare än på traditionella avdelningar, och att man uppskattade det stöd man kände från personal och medintagna (Gabel & Girards 1995).

Några intervjuade menar att när barn vistas i anstalt skulle det vara önskvärt med personal som har någon form av kompetens om barn. Catan (1998b, 1992) förespråkar också att det på mamma-barnavdelningar skall finnas personal som har relevant utbildning för att jobba med barn. Hennes studie visade att de kognitiva förseningar som barn i brittiska fängelser uppvisade kunde förklaras med att barnen saknade pedagogiska leksaker som stimulerade till problemlösning. Inga sång-rörelselekar förekom och inte heller något strukturerat lekande med syftet att stimulera lärande och utforskande. Med barnpedagoger på avdelningarna skulle detta kunna avhjälpas (Catan, 1988b, 1992). Även studien av de spanska anstalternas daghem konstaterar att personalen vid dessa behöver bättre utbildning för jobbet (Jiménez-Morago, 2005).

Slutligen kan konstateras att visionen om det barnvänliga fängelset som framkommer i ett flertal intervjuer får stöd i samtliga studier om barn i fängelsemiljö som redovisas i denna uppsats. För det första så vistas barn i spanska, brittiska och statens New Yorks anstalter på

särskilda avdelningar. För det andra så visar forskningen att de förseningar i utveckling och de brister i stimulans som medfångslade barn uppvisar i mångt och mycket kan härledas till de rent materiella förutsättningarna. Barnen behövde bättre anpassade lokaler, mer pedagogiskt lekande och även få stöd av personal med pedagogisk utbildning (Catan, 1998b, 1992; Jiménez-Morago, 2005).

Föräldrarnas perspektiv

Att mödrar och fäder i fängelse kan betecknas som högriskföräldrar i en rad avseenden är något som kommer till uttryck i några av intervjuerna och i mycket av den forskning som redovisats i denna uppsats. Main har lyft fram den intergenerationella aspekten av anknytning, det vill säga att föräldrarnas egna anknytningserfarenheter avspeglar sig i det egna föräldraskapet (Broberg m.fl. 2006). Många som döms till fängelsestraff kommer från en svag socioekonomisk bakgrund med inslag av missbruk, fattigdom, psykisk ohälsa och våld (Greenberg, 2006; Jaffé mfl 1997; Jiménez & Palacio, 2003) och har oftare än genomsnittet negativa anknytningserfarenheter från sin egen barndom (Baradon m.fl. 2008). Dessa föräldrar är alltså en riskgrupp ur ett anknytningsperspektiv sett.

Flera intervjupersoner framhåller värdet i att kunna arbeta med förälder-barnrelationen och frågor kring föräldraskap under fängelsestraffet. Som man kan se i olika studier kan tiden en förälder tillbringar med sitt barn i fängelse vara ett bra tillfälle till konstruktiv intervention. I det brittiska programmet New Beginnings var den uttalade ambitionen att försöka vända den ofta problematiska anknytningsspiralen i en mer positiv riktning medan det amerikanska föräldraprogrammet hade en mer allmän inriktning. Utvärderingarna visade att båda typerna av program gav positiva effekter på anknytningsprocessen (Baradon m.fl. 2008; Gabel & Girards, 1995). Enligt anknytningsteorin är det ju inte bara separation som kan påverka ett barns anknytning negativt, även brister i omvårdnaden kan göra det (Broberg m.fl. 2006). Detta pekar ytterligare på värdet av att kunna jobba med föräldrafrågor under fängelsevistelsens gång.

Att skiljas från sitt barn vid en fängelsevistelse är självklart mycket smärtsamt för den intagna föräldern, det vittnar alla intervjuade om. Reaktionerna kan vara komplicerade och innehålla allt från sorg, saknad, oro, skam och skuld men också innebära att man blir ringrostig i sin föräldraförmåga och börjar koppla loss känslomässigt från sitt barn. I Lindbergs studie om kvinnor som avtjänar straff på anstalten Hinseberg framgår det att just oro, skam och skuld samt rollförlust som mamma är centrala känslor för mödrar som separerats från sina barn. Över hälften av kvinnorna han intervjuat uppger att de mycket eller ganska ofta oroar sig för hur barnen har det. Men även i de fall som mamman vet att barnen har det bra i sin nya omsorgssituation kan det vara påfrestande, som förälder kan man känna sig misslyckad och svartsjuk och oroa sig för att förlora kontakten med sitt barn (Lindberg, 2005).

Studier av mödrar som tvingas till separationer från sina barn på grund av för tidig födsel ger vid handen att nyblivna mammors reaktionsmönster på separation liknar det lilla barnets.

Kortare separationer var ångestframkallande och mammorna var ständigt fokuserade på barnet i tanke och känsla. De som tvingats till längre separationer uppvisade tydliga tecken på störningar i anknytningen, fick depressiva symtom och visade nedsättningar i omvårdnadsbeteendet. Veckor efter återföreningen var dessa mödrar fortfarande mindre engagerade i sina barn och hade ett ur anknytningssynpunkt icke-optimalt omvårdnadsbeteende (Schen, 2005). Att mödrar kan tendera att koppla loss känslomässigt från sina barn vid separation kan också utläsas i Lindbergs studie, där kvinnor intagna på anstalten Hinseberg ibland avstår från att träffa sina barn under fängelsestraffet för att det väcker så svåra känslor (Lindberg, 2005). Schen (2005) framhåller också att just separation till följd av fängelsestraff är svårt att bearbeta på ett konstruktivt sätt. Omständigheter som kan lindra effekterna av separationen och vårdar anknytningen mellan mamma och barn är mammans känsla av kontroll över omständigheterna, det stöd hon får i mammarollen, vetskapen om att barnet har det bra, och möjligheten att se mening i separationen. Fängelsevistelse innebär ofta motsatsen, det vill säga att separationen är ofrivillig, mamman har låg kontroll över hur ofta man kan ses och mammaidentiteten rubbas på grund av det sociala stigma som kriminalitet innebär. Schen (2005) menar att detta ofta ger upphov till en komplex sorgereaktion. Hur denna bearbetas är viktigt för hur återföreningen skall fungera, men ågnas dessvärre liten uppmärksamhet.

I intervjuerna framkom också att separation från sitt barn innebär att ens föräldraroll kommer i gungning och att föräldraförmågorna kan påverkas. Detta leder i sin tur till att självförtroendet som förälder får en törn. I forskningen kan utläsas analoga resonemang. Kriminalitet är socialt stigmatiserande och många känner sig misslyckade som föräldrar när de döms till fängelsestraff (Schen, 2005). När kvinnor begår brott och hamnar i fängelse innebär det inte bara att de gjort sig skyldig till att bryta mot lagen, de har också begått ett brott mot kvinnorollen när de på detta sätt "överger" sina barn. I fängelset tappar de ansvar och inflytande över barnen och man är förhindrad att vara med vid viktiga tillfällen som skolavslutningar och födelsedagskalas. Denna rollförlust som förälder är svår att hantera (Lindberg, 2005).

I intervjuerna framkom också åsikten att om man vårdar de intagnas föräldraroll, exempelvis genom att låta barnet följa sin förälder i fängelse, kan det verka som en skyddsfaktor för föräldern, till exempel när det gäller att avhålla sig från kriminalitet eller missbruk. Detta berörs inte direkt i den forskning som redovisas i denna studie. En slutsats man kan dra är dock att om de egna barndomserfarenheterna gör sig påminda i omvårdnaden av det egna barnet (Broberg m.fl. 2006), och man får en chans att genom program eller samtal bearbeta dessa känslor, kan det vara ett litet steg på den egna vägen mot ett bättre mående och ett liv utan droger.

Barn i fängelse kräver också någon form av organiserad barnpassning ansåg några intervjupersoner. I uppsatsens samtliga studier finns detta redan på plats, antingen genom fängelsets egna "dagis" (Catan, 1998b, 1992; Jiménez-Morago, 2005), eller som i det

amerikanska exemplet, att vissa intagna har barnpassning som sin uppgift (Gabel & Girards 1995). Ur föräldrarnas perspektiv är detta en förutsättning för att man skall kunna delta i det som en anstaltsvistelse kan erbjuda, såsom sysselsättning, utbildning eller programverksamhet. Det erbjuder också barn och förälder en paus från den täta samvaro som fängelsevistelsen annars innebär, och man motverkar på så sätt att barnen hämmas i sin självständighetsutveckling (Jaffé m.fl. 1997).

De medintagna – hur påverkas de?

Oron för hur medintagna kan påverkas av att barn bor på anstalten var central i många intervjuer, eftersom fängelser är fulla av föräldrar som på ett eller annat sätt skilts åt från sina barn. Detta problem kan belysas ur två perspektiv.

Det ena, som framhålls av flera intervjupersoner innebär att de känslor som väcks behöver komma till ytan och att det skapar en möjlighet att ge hjälp till bearbetning. Som påpekats tidigare i uppsatsen är kriminella föräldrar så kallade högriskföräldrar (Greenberg, 2006, Jaffé m.fl. 1997; Jimenez & Palacio 2003), ofta med egna svåra erfarenheter av separation eller omsorgssvikt under uppväxten (Baradon m.fl. 2008). Vidare bär de ofta på svåra känslor av sorg, skuld, skam och oro över att de är ”dåliga” föräldrar som inte kan ta hand om sina barn (Lindberg, 2005; Schen, 2005). Här finns alltså all anledning att stötta dessa föräldrar i deras reaktioner, och erbjuda hjälp att bearbeta traumatiska erfarenheter. Det kan, som några intervjupersoner framhåller, hjälpa dem på vägen mot ett mindre destruktivt liv, men också som Schen (2005) skriver hjälpa dessa mödrar och fäder i en eventuell återförening med sina barn. Att klara detta kräver dock stor lyhörighet och kvalifikationer hos personalen, menar några intervjuade.

Det andra perspektivet som också framkommer i intervjumaterialet är ståndpunkten att föräldrar med barn i fängelse skall bo i särskilda enheter så att konfrontationer med övriga intagna inte sker. På så sätt är det ju också ordnat i de studier av barn i fängelse som presenteras i uppsatsen (Catan, 1998b, 1992; Gabel & Girards, 1995; Jiménez-Morago, 2005).

Men inte alla intervjuade ser barn i anstalt som något som enbart väcker svåra känslor, många påpekar också att barn har en positiv effekt på medintagna och på atmosfären i anstalten som helhet. I den amerikanska studien från mamma-barn avdelningar framkommer liknande resonemang i det att de som vistas på dessa avdelningar menar att atmosfären är mycket bättre än på de traditionella avdelningarna (Gabel & Girards, 1995). Kanske kan detta bero på att närvaron av barn plockar fram andra sidor hos de som lever i fängelset, än den identitet man annars bär som intagen.

Papporna då?

Åsikten att mamman är den viktigaste för det lilla barnet kan sägas få stöd i den mer traditionella tolkningen av anknytningsteorin, där modern ges en särskild plats som

omsorgsperson och anknytningsobjekt (Broberg m.fl. 2006). Även tillgänglig forskning framhåller moderns fängslade som mer traumatisk för ett barn, då man utgår från att fler mödrar än fäder i praktiken är viktigaste omsorgsgivare för barnet, och att placeringar utanför kärnfamiljen är vanligare när en mamma sitter i fängelse, medan barn ofta fortsätter att bo med sin mamma när en pappa frihetsberövas (Dallaire, 2007). Man bör dock hålla i minnet att just denna forskning inte rör svenska, utan amerikanska förhållanden. Effekterna av faders frihetsberövande har heller inte studerats lika ingående (Parke & Clarke-Stewart, 2002). I litteratursökningen inför denna studie hittades till exempel inte en enda studie som fokuserade på just frihetsberövade fäder och barn ur ett anknytningsperspektiv, vilket tyder på att denna relation negligeras.

Den dominerande uppfattningen bland intervjupersonerna var dock möjligheten för barn att följa även sin pappa i fängelse borde finnas och att barnets behov skall styra. Även detta resonemang kan bekräftas av anknytningsteorin som pekar på att det är kvalitén på anknytningen som avgör vem som är viktigast för ett barn, inte själva könet på föräldern. Ur anknytningssynpunkt är således könet ointressant (Broberg m.fl. 2006). Om barnet har pappan som sitt främsta anknytningsobjekt, så tar det samma skada av att separeras från denne, som om dess främsta anknytningsobjekt varit modern.

AVSLUTANDE KOMMENTARER

Att barn kan ta skada av att separeras från sitt anknytningsobjekt i tidig barndom, det slår såväl anstaltspersonalen som anknytningsforskningen fast. Men att låsa in barn i fängelse är inte heller en helt okomplicerad lösning. I denna uppsats har syftet varit att belysa hur anstaltspersonal ser på barnplaceringar i anstalt och på så sätt belysa ut vad som kan vara fördelarna och nackdelarna med detta.

Till att börja med kan slås fast att dagens åldergräns på tolv månader för barns vistelse i anstalt är ologisk såväl enligt personalens uppfattning som ur utvecklingspsykologisk synvinkel. Kunskaperna om barns anknytningsbehov tyder på att en åldergräns uppåt två-tre år vore mer rimlig. Helst skall också utrymme lämnas för individuella bedömningar så att varje enskilt barns helhetssituation, snarare än ålder, får väga tungt. Här handlar det till syvende och sist om att göra den svåra avvägningen vilket som gynnar det individuella barnet mest – att skyddas från separation eller att skyddas från att vistas i en fängelsekontext under en period av sin barndom. Att fäder bör ges jämlika möjligheter att ha med sig barn i anstalt var en åsikt som de flesta, men inte alla, framhöll.

Dock är det inte försvarbart att låta barn vistas under längre tidsperioder och/eller i högre åldrar i anstalter som inte anpassas efter ändamålet. Det kan gälla de rent materiella förutsättningarna, som utrymmen, lekmaterial, möjligheter till utevistelse och graden av hemtrevlighet. Här visade det sig att typen av anstalt hade stor betydelse för hur man ställde sig till barnplaceringar, och principen är ju öppnare ju bättre. Även möjligheten till kontakt med andra barn och omvärlden är betydelsefullt, och personalen pekade på möjligheterna till att barn kan gå kvar på dagis i närområdet, att förälder och barn kan besöka öppen förskola, eller vinsterna med att flera barn vistas på samma anstalt. Det skulle också vara gynnsamt om det fanns personal med barn- och/eller pedagogisk kompetens vid anstalterna. Att barn i anstalt exponeras för andra intagna kan vara ett problem, med tanke på ren säkerhet men även den psykosociala miljön. Samtidigt kan framhållas att spädbarn vistas i svenska fängelser idag utan att man i de fallen bedömt, vare sig från sociala myndigheters eller från kriminalvårdens sida, att det skulle vara skadligt för barnet att vistas på vanliga avdelningar, i kontakt med andra intagna.

Ur föräldrarnas perspektiv är de stora vinsterna med att ha sitt barn hos sig under verkställigheten att man skonas från oro, sorg och saknad, och att man inte riskerar störningar i föräldraförmågan och i relationen till sitt barn. Att ha barn och förälder tillsammans i anstalt erbjuder dessutom stora möjligheter att jobba med anknytningsprocessen och föräldraförmågan. Möjligen kan barnet i vissa fall fungera som en skyddsfaktor för föräldern. Min personliga uppfattning är att just detta skall ses endast som en positiv bieffekt, och inte tas med som en faktor i barnplaceringar, då barn inte bör användas som behandlingsmetod. Att ha någon form av organiserad barnverksamhet på plats skulle inte bara ha pedagogiska vinster för barnet, utan möjliggör också för föräldern att använda sin verkställighet till

behandling eller studier. Detta blir så klart mer behövt ju äldre barn äldre än spädbarn bor i fängelse.

För de andra intagna på en anstalt kan närvaron av barn både verka som ett stämningshöjande inslag men även som en källa till sorg och avundsjuka. Men som framkommer i intervjuerna är detta också ett gyllene tillfälle att fånga upp kvinnor och män som går runt och mår dåligt, och ge dem möjligheten att konstruktivt bearbeta känslor kring det egna föräldraskapet. Vidare var åsikten unison att barnets behov går före eventuell påverkan på de medintagna. Ett sätt att komma runt problemet är att helt enkelt alltid ha särskilda förälder- och barnavdelningar. Något som är också fallet i samtliga studier av barn i fängelse som presenterats här.

En samlad slutsats från intervjuer och tidigare forskning på ämnet ger vid handen att barn till frihetsberövade föräldrar samt föräldrarna själva utgör en riskgrupp i flera avseenden. Såväl barnen som föräldrarna är kanske mer än genomsnittet sköra och känsliga för störningar. Det är därför en grannliga uppgift att i största möjliga mån stötta, och i minsta möjliga mån störa, dessa förälder-barnrelationer.

Vidare forskning

Denna uppsats belyser en ytterst liten bit av detta stora och viktiga ämne och självklart borde området beforskas mer ambitiöst än vad som hittills gjorts. Några exempel på aspekter som jag tycker förtjänar vidare uppmärksamhet är exempelvis frågan om vistelsetider. Ett fängelsestraff kan vara allt ifrån två veckor till livstid och detta är något som inte berörs i denna uppsats. Hur långa vistelsetider är lämpliga för barn? Hur lång tid av sin barndom är det rimligt att tillbringa i en anstalt? Sex månader? Tre år?

En annan aspekt som denna uppsats inte belyser är vilka separationer barnet får gå igenom på utsidan när det följer en förälder i fängelse. Studiens perspektiv är inifrån anstalten. Anstaltspersonal har intervjuats och fokus ligger i hög grad på hur barn i anstalt påverkas av just anstaltsfaktorer. Inte mycket uppmärksamhet har riktats mot hur barnet påverkas av att skiljas från hemmiljö, syskon, andra viktiga vuxna, alltså det som finns utanför anstalten. Ej heller hur det kan påverka just syskon, andra föräldern m.fl. att separera från barnet för att det skall följa en av föräldrarna i anstalt. Detta är också viktiga aspekter som förtjänar uppmärksamhet.

Vidare skulle det vara intressant att utforska visionen om det barnvänliga fängelset. Hur skulle ett fängelse utformat med föräldraskapet och barnperspektivet som utgångspunkt se ut?

Till sist...

... skulle jag vilja ställa frågan – är fängelsestraffet som sådant egentligen förenligt med ett barnperspektiv? Borde vi överhuvudtaget döma så många vuxna med vårdnad om små barn

till fängelsestraff? Med tanke på de konsekvenser det får för det lilla barnet kan man fråga sig om det är värdigt ett civiliserat samhälle att frihetsberöva vissa föräldrar. Kanske borde man mer aktivt implementera barnperspektiv i påföljdssystemet, och laborera med straffformer som tydligare sätter barns bästa i fokus. Mer av frivårdande påföljder, eller alternativa verkställighetsformer som fotboja eller dagtidsfängelser.

Bilaga 1

Tack för att du vill delta i mitt uppsatsarbete!

Mitt namn är Rebecka Holm, jag studerar till socionom på institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet.

Min c-uppsats i socialt arbete skall handla om barns behov, föräldraskap och frihetsberövande. Idag är det möjligt för mammor att ha med sig sina barn i anstalt till dess att barnen är 12 månader. I vissa länder är åldersgränsen lägre satt, i andra länder högre. I Finland till exempel får barn upp till två år bo med sin mamma i anstalt, i Danmark upp till tre års ålder.

Jag är nyfiken på hur personal på anstalt, som arbetar nära intagna som har barn, ser på barns behov när föräldern frihetsberövas. Är tolv månader en bra gräns för barns vistelse i anstalt? Vad talar för och emot en höjning av åldersgränsen? Bör fäder ges jämlika möjligheter att ha barn med sig i anstalt?

Jag kommer att intervjua vårdare både på kvinno- och mansanstalt. Resultaten från intervjuerna kommer att presenteras i en c-uppsats som beräknas vara färdig kring årsskiftet. Du kommer att vara helt anonym. Dina svar kommer att återges som citat i uppsatsen, men ditt namn kommer inte att förekomma. Data som kan tänkas identifiera dig som person i texten kommer att undvikas.

Din medverkan är frivillig och du kan när som helst avbryta deltagandet. Har du frågor får du gärna kontakta mig, eller ta upp dem i samband med intervjun. Till sist vill jag återigen tacka för att du vill dela med dig av dina erfarenheter och ditt kunnande och på så sätt bidrar till kunskapen kring detta viktiga ämne!

Vi ses för intervju den

Hälsningar

Rebecka Holm
e-post: e-postadress
tel: telefonnummer

Forskningsfråga 1:

Hur ser personal på möjligheten att låta små barn (äldre än spädbarn) bo med sin förälder på anstalt? Vilka fördelar respektive nackdelar kan finnas ur barnets synvinkel?

Intervjufrågor:

Om vi tänker oss ett litet barn, vilket som helst, vad är det viktigaste för att ett litet barn ska leva och må bra?

Vilka är föräldrarnas viktigaste uppgift?

Om vi går över till att prata om barn vars föräldrar frihetsberövas...

Idag är det möjligt att låta spädbarn följa sin mamma i anstalt, men längst tills dess att barnet är 12 månader. Vad tycker du om den lagstiftningen?

Bör man ge möjlighet för äldre barn att följa med sin förälder i anstalt?

Varför / varför inte?

Lämpliga åldersgränser?

Hur kan det påverka små barn att separeras från den förälder de är mest anknutna till?

Alt: När en förälder frihetsberövas – hur tänker du att den separationen påverkar ett litet barn?

Eventuell negativ respektive positiv påverkan?

Är det viktigt, tycker du, att små barn inte separeras från sina föräldrar?

Varför?

I vilka fall är det i barnets bästa att få följa sin förälder i anstalt?

I vilka fall är det inte lämpligt att ett barn följer med i anstalt?

Hur tänker du om fängelsemiljön och hur den påverkar ett litet barn?

Möjligheter till utomhusvistelse och lek, stimulans, säkerhet, den materiella miljön, stämningen, kontakt med andra intagna, andra infallsvinklar?

Vad krävs av själva anstalten om man skall öppna för småbarn att bo där?

Personal, lokaler, kompetens, materiel, andra aspekter?

Vem skall avgöra om det är, eller inte är, barnets bästa att bo med sin förälder i anstalt?

Föräldern själv, socialtjänsten, kriminalvården, annan?

Något mer att tillägga som har att göra med vistelse i anstalt ur barnets perspektiv?

Forskningsfråga 1b:

Vilka fördelar respektive nackdelar kan finnas ur den intagna föräldrarnas perspektiv?

Intervjufrågor:

Om man ser till den intagna föräldern till ett litet barn, vad kan separation från sitt barn få för konsekvenser?

Positiva, negativa?

Att ha barnet hos sig under verkställigheten, vilka fördelar ser du med det? Möjligheter? Vilka problem kan det föra med sig?

Något mer att tillägga som har att göra med föräldrarnas perspektiv på att ha sitt barn hos sig under verkställigheten?

Forskningsfråga 1c:

Vilka fördelar respektive nackdelar kan finnas ur medintagnas synvinkel?

Intervjufrågor:

Om man tänker på de andra intagna på anstalten, hur kan det påverka dem att det finns småbarn på anstalten? Positiv / negativ påverkan?

En vanlig uppfattning är att det "väcker känslor" hos medintagna. Hur ser du på det?

Är det ett problem? Är det något positivt? Hur kan man arbeta med dessa intagnas känslor på ett konstruktivt sätt? Är detta ett skäl att inte låta barn bo på anstalt?

Andra aspekter på de medintagnas situation?

Forskningsfråga 2:

Borde även pappor beredas möjlighet att ha med sig barn i anstalt?

Intervjufrågor:

Hur ser du på pappor och mäns möjligheter att ta med sig barn i anstalt?

Positivt / negativt?

Om lagstiftningen ändras och det blir möjligt för barn äldre än 12 månader att följa sin förälder i anstalt, borde det då gälla såväl mammor som pappor?

Är det något mer du tänker på som jag inte har frågat om när det gäller mammors och pappors möjlighet att ha sina barn hos sig under verkställigheten?

Avslutning:

Om du var lagstiftare hur skulle du vilja att lagen om åldergränser skulle se ut?

Min förhoppning är att denna uppsats skall läsas av personer med inflytande över dessa frågor. Vad skulle du vilja säga till de på till exempel huvudkontor och i riksdagen om barn i anstalt?

Om vara ska vara lite visionära; Kan man tänka sig något alternativ till fängelsestraff för att undvika både att orsaka skadliga separationer och att ”sätta barn på kåken”?

Jag har ställt de frågor jag hade tänkt ställa nu, är det något som du vill tillägga? Något viktigt som vi inte berört i intervjun?

REFERENSER

- Broberg A, Grahnqvist P, Ivarsson T, Risholm Mothander P (2006) *Anknytningsteori. Betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Natur och Kultur
- Catan L (1988) The development of young children in HMP mother and baby units. *Workingspapers in Psychology*. University of Sussex UK
- Catan L (1992) Infants with mothers in prison. I *Prisoners' Children. What are the issues?* Shaw R (red) Routledge: London
- Dallaire D (2007) Children with incarcerated mothers: Developmental outcomes, special challenges and recommendations. *Journal of Applied Developmental Psychology* nr 28
FNs konvention om barns rättigheter 1989
- Förenta Nationernas konvention om barns rättigheter 1989
- Gabel K, Girard K (1995) Long-Term Care Nurseries in Prisons: A Descriptive Study. I *Children of incarcerated parents*. Gabel K, Johnston D (red) New York: Lexington
- Greenberg R (2006) Children and families: mothers who are incarcerated. I *Women and Therapy* vol 29, nr 3/4
- Jaffé P, Pons F, Rey H (1997) Children imprisoned with their mothers: psychological implications. I *Advances in Psychology and Law: International Contributions* Redondo S, Garrido V, Pérez J, Barberet R (red) Walter de Gruyter: Berlin
- Jiménez, Jesús M (2003) When home is in Jail: Child Development in Spanish Penitentiary Units. I *Infant and child development* 12
- Jiménez-Morago J (2005) The quality of educational attention received by children living with their mothers in Spanish prisons *Psychology in Spain* vol 9, no 1
- Karlsson R (2007) *Barn till fängslade föräldrar* En forskningsöversikt sammanställd av Riksbryggan
- Kriminalvårdsstyrelsen och Socialstyrelsen (1998) *Barn med frihetsberövade föräldrar*. Norrköping
- Kvale S (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur
- Lagen om kriminalvård i anstalt SFS 1974:203
- Lindberg, O (2005) *Kvinnorna på Hinseberg. En studie av kvinnors villkor i fängelse*. Kriminalvårdens forskningskommitté, Rapport 14. Norrköping
- Mackintosh V, Myers B, Kennon S (2006) Children of Incarcerated Mothers and Their Caregivers: Factors Affecting the Quality of Their Relationship. I *Journal of Child and Family Studies* vol 15 nr 5

Merriam S (1994) *Fallstudien som forskningsmetod*. Studentlitteratur, Lund

Parke R, Clarke-Stewart KA (2002) Effects of Parental Incarceration on Young Children. Paper för konferens 30-31 januari 2002

Poehlman J (2005) Representations of Attachment Relationships in Children of Incarcerated Mothers. I *Child Development*. Vol 76 nr 3

Schen C (2005) When Mothers Leave Their Children Behind. I *Harvard Review Psychiatry*. Vol 13 nr 4

UNICEF Sverige (2008) *Handbok i Barnkonventionen*

www.kriminalvarden.se 081101

www.vr.se 081106